

Tietoa, kriittisiä havaintoja, ohjeistusta

Tilastotieteilijä G. R. Snellman (1864–1922) ja työväen asunto-olot 1900-luvun alun Turussa

Marjo Jämsä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Marjo Jämsä

Tietoa, kriittisiä havaintoja, ohjeistusta. Tilastotieteilijä G. R. Snellman (1864–1922) ja työväen asunto-olot 1900-luvun alun Turussa

Sivumäärä: 37

Kandidaatintutkielmassani tarkastelen G. R. Snellmanin (1864–1922) tekemää tutkimusta *Tutkimus vähempivaraisten asunto-oloista vuonna 1905 Turun kaupungissa sekä viereisissä Kaarinan ja Maarian pitäjään osissa* (1906). Se käynnistyi Turun Työväenyhdistyksen ehdotuksesta, ja sen suunnitteluun ja toteutukseen osallistuivat sekä Turun kaupunginvaltuuston valitsema komitea että tutkimuksen johtoon valittu G. R. Snellman. Tutkimuksen tavoite oli sosiaalipoliittinen eli asunto-olosuhteiden ongelmien osoittamisella haluttiin edesauttaa asunto-oloja korjaavien toimenpiteiden käynnistymistä.

Työssäni tarkastelen Snellmanin tekemää tutkimusta ja sen kulkua ehdotuksesta aina valmistumiseen saakka huomioiden siihen osallistuneet ihmiset. Pohdin, millainen merkitys Snellmanin tutkimuksella oli Turun Työväenyhdistykselle, tutkimushankkeeseen vaikuttaneelle komitealle sekä Turun kaupunginvaltuustolle, ja millaisia merkityksiä niille vastavuoroisesti Snellmanin tutkimuksessa annettiin. Tarkastelemalla Snellmanin toimintaa ja tutkimuksen aikana tekemiä valintoja yritän tulkita, mitä tutkimus merkitsi Snellmanille. Tutustun alkuperäislähteeseeni lähiluvun keinoin ja pyrin itse yhtenä merkityksien antajista ymmärtämään sitä. Rakennan alkuperäislähteeni ympärille historiallista kontekstia tutkimuskirjallisuuden avulla.

Snellmanin tutkimusta veivät eteenpäin toiminnallaan ihmiset, jotka antoivat sille keskenään samanlaisia merkityksiä ja jotka olivat omaksuneet samanlaisia aatteita tai ajattelemisen tapoja. Heitä yhdisti halu puuttua vähempivaraisten taloudellisiin ja sosiaalisiin epäkohtiin, tasoittaa luokka- ja kieliristiriitoja sekä perustuslaillinen suhtautuminen Venäjän tsaarin hallintoon. He tavoittelivat yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa. Kaupunginvaltuusto puolestaan toimi erilaisten merkityksien ja tavoitteiden ohjaamana. Tutkimustyön johtajana Snellman yhdisti tietoa tarjoaviin tilastoihin havaintoja sekä asunto-oloista että asunnoissa asuvista ihmisistä. Hän toi esille tilastojen taakse piiloutuvan todellisuuden, ihmisten kokeman kurjuuden ja sen perimmäisen syyn eli köyhyyden. Pelkkä tieto asunto-olojen kehnoudesta ei Snellmanin mielestä riittänyt saamaan aikaan toimintaa vaan siihen tarvittaisiin ymmärrystä sekä tunteena että perimmäisten syiden havaitsemisena. Yhteiskuntaa tutkivan tehtävänä oli tarjota tietoa, tehdä kriittisiä havaintoja ja antaa ohjeistusta.

Avainsanat: aatteet, asunto-olot, G. R. Snellman, Turun kaupunki, sosiaalipoliittikka, köyhyys

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Näkemyseroja asunto-ongelmista	8
2.1	Huoli asunto-oloista – tutkimuskomitea ja G. R. Snellman	8
2.2	Turun kaupunginvaltuusto – talous, asemakaava ja rakennusjärjestys	15
3	Kuinka asiat ovat – tilastotietoa ja havaintoja	18
3.1	Tutkittua tilastotietoa ja tulkintaa asunto-oloista	18
3.2	Havainnot asunnoista ja asukkaista – ymmärrystä tiedon tueksi	22
4	Asunto-oloihin on puututtava	26
4.1	Tavoitteita ja päämääriä	26
4.2	Uudistusehdotuksia Turun kaupunginvaltuustolle	28
5	Lopuksi – mukana vaikuttamassa	31
	Lähteet	33

1 Johdanto

Miten asuntokysymystä katseleekin, tulee kuitenkin aina siihen johtopäätökseen, että vanhoja asuntoja on poistettava käytännöstä ja niinmuodoin uusia rakennettava. Vähävaraisilla itsellään ei kuitenkaan ole vähäisintäkään mahdollisuutta tähän. On sentähden yhteiskunnan velvollisuus ryhtyä auttamaan, sillä aivan epäilemättömästi on, että kunta kokonaisuudessaan kärsii siitä, ettei suurimmalla osalla sen jäseniä ole ihmisarvon mukaista toimeentuloa. Ja tuskin millään muulla on tässä kohden niin suurta merkitystä kuin asunnon laadulla. Hyvä asunto, miellyttävä koti kehittää hyvän kansalaisen.¹

Katkelma on lainattu Georg Robert Snellmanin (1864–1922) tekemästä tutkimuksesta *Tutkimus vähempivaraisten asunto-oloista vuonna 1905 Turun kaupungissa sekä viereisissä Kaarinan ja Maarian pitäjään osissa* (1906), joka on tutkielmani alkuperäislähde. Snellman kantoi huolta vähävaraisista ja heidän asunto-oloistaan sekä jakoi vastuuta kunnalle. Samalla hän siirsi paikallisen ongelman osaksi laajempaa kokonaisuutta, osaksi yhteiskuntaa ja tulevaisuutta.

Kaupunkien tarjoamat työmahdollisuudet houkuttelivat maaseudun tilatonta väestöä kaupunkiin. Taloudellisten suhdanteiden vaihtelu teki elämästä kuitenkin epävarmaa ja köyhyys, pienet palkat, työttömyys sekä asuntopula pakottivat tyytymään asuntoihin, jotka olivat usein ahtaita ja huonokuntoisia.² Asunto-olot olivat osa työväenkysymystä, laajempaa sosiaalista ongelmaa, joka aiheutti huolta myös muille kuin työläisille, ja 1900-luvulle tultaessa sen koettiin uhkaavan jo koko yhteiskuntaa.³

Liberalistiset, sosiaaliliberalistiset, sosiaalireformistiset sekä radikaalireformistiset näkemykset tarjosivat toisistaan poikkeavia keinoja työväenkysymyksen ratkaisemiseksi. Ratkaisumallien eroista huolimatta sosiaalilastollista selvittelyä pidettiin oleellisena osana yhteiskunnalliseksi muuttuneen ongelman ratkaisemisessa. Ensimmäisen venäläistämiskauden alkaminen vuonna 1899 lamaannutti sosiaalilainsäädännön uudistustyön. Suurin vastuu arjesta selviämisestä oli työkykyisillä ihmisillä, joiden oli huolehdittava itsestään ja perheestään. Keskinäistä avunantoa edustivat avustuskassat. Hyväntekeväisyys- ja kansalaisjärjestöjen avunantoon sisältyi vahvasti sivistämisen ja kasvattamisen tavoitteet.⁴ Kunnilla oli velvollisuus huolehtia vain työhön kykenemättömistä.⁵ Senaatti ohjasi

¹ Snellman 1906, 71.

² Häkkinen & Peltola 2005, 46–48.

³ Stenvall & Holmalahti 1987, 30–31; Haapala 1989, 88–89; Jaakkola 1994, 91–92.

⁴ Jaakkola 1994, 92–103, 111–112, 122, 143–153.

⁵ Jaakkola 1994, 111–112, 122.

kunnallishallintoa asetuksin, mutta niiden määräämien tehtävien ulkopuolelle jääneistä asioista kunnat saivat päättää itsenäisesti.⁶

Turun kaupunginvaltuustossa kesti vuosia, että ehdotus työväen asunto-olojen tilastollisesta selvittelystä eteni toteutusvaiheeseen. Asiaa alusta asti eteenpäin hoitanut komitea pyysi erityisesti, että tilastollisen selvittelyn lisäksi tutkimuksessa kerrottaisiin, mitä toimenpiteitä kaupungin toimesta oli jo tehty asunto-olojen parantamiseksi. Lisäksi tutkijalta toivottiin ohjeita, miten työväenasuntokysymystä voitaisiin lähteä ratkaisemaan.⁷

Komitean ehdotuksesta tutkimuksen johtajaksi valittiin helmikuun 2. päivänä vuonna 1905 maisteri G. R. Snellman.⁸ Hän oli valmistunut Helsingin yliopistosta filosofian maisteriksi, opiskellut matematiikkaa Uusmaalaisen osakunnan stipendiaattina Göttingenissä ja toiminut sen jälkeen useiden vuosien ajan matematiikan opettajana. Ylioppilasvuodestaan 1882 lähtien aina vuoteen 1897 hän oli toiminut valtiopäivillä porvaris- ja aatelisäädyn pikakirjoittajana. Takana olivat lehdistösensuurin vuoksi lyhyehköksi jäänyt lehtimiesura vuosien 1899–1901 aikana ensin *Nya Pressenissä* ja sen jälkeen perustetussa *Dagligt Allehandassa*. Vuodesta 1902 hän toimi teollisuushallituksen työtilastollisen osaston johtajana, ja vuoteen 1905 mennessä hänen johdolla oli valmistunut kolme virallista työtilastoa.⁹ Asunto-oloja koskevassa tutkimuksessaan Snellman päätti tilastollisen selvityksen lisäksi ottaa työhönsä mukaan *Åbo Underrättelserin* sivuilla (17.1.1906) julkaistun artikkelin. Siinä esiteltiin kaunistelematta tutkimusta varten tietoja keränneiden miesten tekemiä havaintoja asunnoista ja niiden asukkaista.¹⁰

Tutkimustehtävässäni hahmottelen, millainen merkitysverkko kietoutuu Snellmanin tutkimukseen. Tarkastelen, millaisia merkityksiä tutkimuksella oli sen laatimiseen osallistuneelle komitealle, Turun Työväenyhdistykselle ja Turun kaupunginvaltuustolle sekä millaisia merkityksiä niille tutkimuksessa vastavuoroisesti annettiin. Pohdin, miksi tutkimuksessa esiteltiin yksityiskohtaisesti tutkimushankkeen eri vaiheet sekä tuotiin esille kaupungin aikaisemmat toimenpiteet asunto-olojen parantamiseksi. Tarkastelen Snellmanin tekemiä päätöksiä tutkimuksen eri vaiheissa aina sanavalintoihin saakka ja yritän tulkita, mitä työ hänelle merkitsi. Pohdin, miksi hän ei tyytynyt ainoastaan elinolojen tilastolliseen

⁶ Kuusanmäki 1983, 99.

⁷ Snellman 1906, 1, 8.

⁸ Snellman 1906, 5.

⁹ Aikalaiskirja 1920, 428–429; Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899, Snellman, Gustaf Robert, Helsingin yliopisto; Stenvall & Holmalahhti 1987, 135; Leino-Kaukiainen 1988, 505, 516.

¹⁰ Snellman 1906, 67–70.

tutkimukseen vaan liitti mukaan havaintoja asuntojen asukkaista, ja miksi hän sitoi paikallisten asunto-ongelmien ratkaisut osaksi koko yhteiskuntaa.

Useissa 1900-luvun alun työväen asunto-oloja tarkastelevissa tutkimuksissa viitataan G. R. Snellmanin tekemään selvitykseen, jolloin päähuomio on tilastojen tarjoamassa tiedossa. Snellman käytti itse Turun kaupunkialueen tilastollisia tuloksia vertailukohteenaan tehdessään selvitystä Tampereen kaupunkialueen vähävaraisten asuinoloista.¹¹ Historioitsija Tauno Perälä luonnehtii teoksessaan *Turun esikaupungit ja niiden aiheuttamat probleemat ensimmäiseen maailmansotaan mennessä* (1951) Snellmanin tutkimusta puolueettomaksi selvitykseksi.¹² Museologi Solveig Sjöberg-Pietarinen toteaa kirjassaan *Museer ger mening: friluftsmuseerna Klosterbacken och Amuri som representationer* (2004), että *Åbo Underrättelserissä* julkaistu kirjoitus osoittaa, kuinka vaikeaa noissa olosuhteissa oli elää.¹³

Historioitsija Pertti Haapala toteaa teoksessaan *Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen* (1989), että elämisen laatua arvioivia, elinolojen tasosta ja muutoksesta kertovia selvityksiä tulkitaan monin eri tavoin. Niille voidaan antaa lisäksi merkityksiä, joiden perustelut eivät löydy elinolojen tasosta ja muutoksesta.¹⁴ Historiaa tutkiva hahmottelee asioiden merkityksiä, merkityssuhteiden verkostoa pohtien ja tulkiten, mitä jokin tarkoittaa jollekin. Tutkija on merkityksen antajana osa tätä verkostoa. Lähiluku, yksityiskohtien ja yhteyksien havaitseminen on keino löytää merkityksiä, joita tulkitaan kulttuurisessa ja historiallisessa kontekstissään.¹⁵ Tarkastelun kohteena voi olla myös toiminta, sillä siinäkin merkitykset tulevat näkyviksi.¹⁶ Tulkitsijana, yhtenä merkityksen antajana haluan ymmärtää tekstiä. Yritän löytää vastauksia tekstin herättämiin kysymyksiin ja tehdä tekstistä itselleni ymmärrettävän.¹⁷

Alkuperäislähde, kysymykseni sekä tutkimukseni kulku ohjaavat, millainen konteksti on tarpeen rakentaa.¹⁸ Työväestön asunto-oloihin kohdistuvan tutkimustyön eri vaiheet ajoittuvat päällekkäin sortovuosien sekä vuoden 1905 suurlakon kanssa ja ulottuvat sen jälkitunnelmiin.

¹¹ Snellman 1909, 11–12, 14, 17, 21–23, 28–33, 37–39, 41, 43–44; Perälä 1951, 98–106; Jutikkala 1957, 560–564, 580; Eenilä 1974, 48–52, 103; Sjöberg-Pietarinen 2004, 66–68, 72; Laaksonen 2016, 46, 64.

¹² Perälä 1951, 98.

¹³ Sjöberg-Pietarinen 2004, 68–69.

¹⁴ Haapala 1989, 84–86.

¹⁵ Salmi 2022, 37–50.

¹⁶ Saarelainen 2022, 180–182.

¹⁷ Ollitervo 2013, 195, 199, 210, 217–218.

¹⁸ Saarelainen 2013, 256–257.

Rakennan aikalaislähteiden ja tutkimuskirjallisuuden avulla tulkintani tueksi kulttuurista, poliittista ja sosiaalista kontekstia.

Aikalaisaineistona käytän Turun kaupunginvaltuuston pöytäkirjoja vuosilta 1899 ja 1906. Nostan esille *Nya Pressenissä* vuonna 1899, *Dagligt Allehandassa* vuonna 1900 ja *Åbo Underrättelserissä* vuosina 1899, 1903–1904 ja 1906 ilmestyneitä sanomalehti uutisia sekä ”Förteckning över G.R. Snellmans böcker, som kommer att försäljas i Helsingfors auktionskammare, Nikolaigatan 23 onsdagen den 11 och torsdagen den 12 april 1923” kirjahuutokauppaluettelon kirjoista ne, jotka voin yhdistää Snellmanin toimintaan.

Yhteiskunnallisten olojen kontekstin rakentamiseen käytän Antti Häkkisen ja Jarmo Peltolan artikkelia ”Suomalaisen alaluokan historiaa: köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000” (2005), Jouko Jaakkolan artikkelia ”Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta” (1994), Jussi Kuusanmäen artikkelia ”Kunnallisen kansanvallan kehitys ja kunnallishallinnon organisaatio 1875–1917” (1983) sekä vuoden 1905 suurlakkoa ja sen jälkeisiä tunnelmia valottavaa teosta *Kansa Kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905*, jonka ovat toimittaneet Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas ja Marko Tikka. Turun asunto-olojen, kaupunginvaltuuston ja komitean kontekstin hahmottamiseen käytän Tauno Perälän väitöskirjaa *Turun esikaupungit ja niiden aiheuttamat probleemat ensimmäiseen maailmansotaan mennessä* (1951), Olavi Koiviston artikkelia ”Kunnalliset vaalitaistelut Turussa ennen suurlakkoa” sekä Eino Jutikkalan teosta *Turun kaupungin historia 1856–1917* (1957). Snellmanin tutkimuksen asettamiseksi aikansa yhteiskuntatutkimusten joukkoon käytän Risto Alapuron ja Matti Alestalon artikkelia ”Konkreettinen sosiaalitutkimus. Suomalaisen sosiologian historia” (1992), Kirsti Stenvallin ja Timo Holmalahden teosta *Tutkimus ja työväen kulttuuri* (1987), Efram Sera-Shriarin artikkelia ”What is armchair anthropology? Observational practices in 19th-century British human sciences” (2014) ja Alan Swingewoodin teosta *A Short History of Sociological Thought* (2000). Snellmanin toiminnan hahmottamiseen käytän apunani Hugo Pippingin teosta *Ekonomiska Samfundet i Finland 1894–1944* (1944), vaikka se ei ole tieteellistä kirjallisuutta vaan lähinnä historiikki.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen Turun kaupunginvaltuuston, komitean ja tutkimuksen välisiä suhteita. Toisessa käsittelyluvussa esillä ovat tutkimuksen tilastolliset tulokset sekä havainnot ja kolmannessa käsittelyluvussa Snellmanin Turun kaupunginvaltuustolle antamat ohjeet. Lopuksi pohdin Snellmanin tekemää tutkimusta tiedon tuottajana ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuutena.

2 Näkemuseroja asunto-ongelmista

2.1 Huoli asunto-oloista – tutkimuskomitea ja G. R. Snellman

Snellman aloitti tutkimuksensa kertomalla tutkimushankkeen vaiheista. Teen nyt samoin. Samalla esittelen ihmisiä, joiden ansiosta tutkimushanke eteni ja kerron olosuhteista, jotka synnyttivät tarpeen tutkimuksen tekemiselle. Tuon esille myös hanketta hidastaneet asenteet.

Tutkimushanke käynnistyi vuonna 1898, kun Turun Työväenyhdistys lähetti 21.2. ja 7.11. Turun kaupunginvaltuustolle kirjelmät, joissa se pyysi kaupunginvaltuustoa ryhtymään toimiin mahdollisimman tarkan ja asianmukaisen tilaston valmistamiseksi kaupungin työväestön asunto-oloista.¹⁹

Työväenyhdistys osoitti pyyntönsä kaupunginvaltuustolle, joka vaaleilla valittuna käytti kunnissa päätösvaltaa. Työväestön asema valtuustovaaleissa oli heikko, sillä äänioikeus ei ollut yleinen eikä yhtäläinen. Ilman äänioikeutta jäivät varattomat, omaisuuttaan hallinnoimattomat naiset sekä isäntävallan alaiset kuten palkolliset. Lisäksi äänestyksessä käytettyjen äänien määrä määräytyi maksettujen verojen suuruuden mukaisesti. Niinpä alle 5 % henkikirjoilla olevista hallinnoi yli 2/3 osuutta käytetyistä äänistä. Se nähtiin oikeutetuksi, sillä rahanansaitsemiskykyä pidettiin yhteiskunnallisen kyvykkyyden mittana.²⁰

Kaksikielisissä kaupungeissa kuten Turussa kielikysymys politisoi niin valtiopäivä- kuin kunnallisvaaleja. Reilusti yli puolet kaupunkialueen asukkaista ja esikaupunkialueen asukkaista lähes jokainen puhui yksinomaan suomen kieltä tai hallitsi sen ruotsin kieltä paremmin. Ruotsinkielisten, parempituloisten äänestäjien hallussa olevat suuremmat äänimäärät takasivat heille voiton, vaikka suomenmieliset pyrkivät hakemaan taakseen sekä työväen että raittiusväen kannatusta.²¹

Kaupunkialueella työväestön ja vähävaraisten asuinaluetta olivat vuoden 1827 suurpalosta säilyneet rappeutuneet puutaloalueet. Snellmanin mukaan työväestön asuntoja oli erityisesti I, III, VII ja VIII-kaupunginosassa. Osa työläisistä asui kaupunkialueella vuokralaisena liikemiesten omistamissa asunto-osakeyhtiöissä tai työnantajansa omistamassa

¹⁹ Snellman 1906, 1.

²⁰ Kuusanmäki 1983, 56, 61–63, 70, 73.

²¹ Perälä 1951, 89; Kuusanmäki 1983, 78–79.

rakennuksessa.²² Työläisen asunnon ja työpaikan kytkeytyminen yhteen oli varmasti edullista työnantajalle.

Erityisen vaikeaa vuokra-asunnon saaminen oli lapsiperheelle. Omien uusien asuntojen rakentaminen oli mahdotonta, sillä tonttimaan hinta oli korkea ja kaupunkialueella rakentamista rajoittivat asemakaava sekä tiukat rakennusmääräykset. Asemakaava-alueen ulkopuoliset kaupunkialueet eli takamaat kaupunki oli vuokrannut maantalouskäyttöön tai varannut omiin tarpeisiinsa kuten kunnallissairaalalle. Kaupungin rajojen ulkopuolelle oli syntynyt taajaan asuttuja esikaupunkialueita. Vaikka ne olivat kaupungin vaikutuspiirissä, kuuluivat ne hallinnollisesti Kaarinan ja Maarian pitäjiin. Noilla alueilla ei rakentamisella ollut rajoituksia ja tonttimaa oli halpaa tai sitä pystyi vuokraamaan. Asuntoja rakennettiin vähitellen, rakennustarpeiden saannin tahtiin, ja yhden huoneen valmistuttua voitiin rakentaa toinen vuokralaisia varten.²³

Työväestön kehnot asunto-olot olivat sivistyneistön ja työväestön yhteinen huolenaihe. Sivistyneistö näki asuntojen hyvän tason olevan ehto työväen henkiselle kasvulle ja sivistykselle, mikä poistaisi kurjuutta. Tämän ajatuksen siivittämänä, hyväntekeväisyyden pohjalta syntyi asuntoyhtiöitä myös Turkuun. Vahvana olivat näkemykset, että omistusasunto kotina oli paras keino sitouttaa työläinen yhteiskuntaan ja kotiolojen viihtyvyyttä sekä terveellisyttä voitiin kohentaa valistamalla. Wrightiläisen työväenliikkeen johto vaihtui suomenmielisestä sosialistiseksi vuonna 1896, ja sosiaalipoliittiset mielipiteet vaihtuivat radikaalireformistisiksi. Nyt se asettui puolustamaan vuokra-asuntoa hyvänä paikkana kodille. Samalla se toi esille näkemyksen, että paremmat palkat ja konkreettisesti paremmat asunto-olot takasivat parhaiten kotiolojen viihtyvyyden ja terveellisyyden.²⁴

Niin katovuodet kuin maailmapoliittiset tapahtumat heijastuivat suhdanteisiin ja teollisuuden tarjoamien työpaikkojen määrään nopeasti. Kun vuoden 1898 korkeasuhdanne kiihdytti muuttoa kaupunkiin, seurauksena oli puute asunnoista.²⁵ Turun Työväenyhdistykselle selvitys asunto-oloista oli selvästi tärkeä asia, sillä kaupunginvaltuustolle osoittamiensa pyyntöjen välissä se pyrki myös itse edistämään tutkimusta. Yhteydenotto ruotsalaiseen

²² Snellman 1906, 17–18; Jutikkala 1957, 490–493, 510–513; Eenilä 1974, 27–29, 47, 70–76.

²³ Perälä 1951, 29–32, 62, 71–75, 77–79, 187–190; Jutikkala 1957, 32, 571–573, 661; Eenilä 1974, 52–57.

²⁴ Soikkanen 1961, 52–54; Jaakkola 1994, 98–101; Markkola 1994, 134–140, 148, 152, 183–184.

²⁵ Jutikkala 1957, 134–135, 143–145, 444, 559.

tilastotieteilijään, tutkija K. Key-Åbergiin, joka oli julkaissut Tukholman työväestön asumisoloja koskevan tutkimuksensa edellisenä vuonna, ei tuottanut kuitenkaan tulosta.²⁶

Turun Työväenyhdistyksen pyynnöt ohjautuivat ensin yleiselle valmistelulautakunnalle, joka valmisti asian kaupunginvaltuuston päätettäväksi.²⁷ Vain muutamia kuukausia helmikuun manifestin jälkeen (13.4.1899) kaupunginvaltuusto päätti perustaa erityisen valiokunnan tai komitean selvittämään kaupungin ja sen esikaupunkialueiden asuinoloja. Tähän tehtävään valittiin filosofiantohtori Anton Karsten, kaupunginarkkitehti A. Kajanus, lääketieteen lisensiaatti G. A. Tollet, tehtailija C. F. Rangell sekä rakennusmestari K. L. Fremling.²⁸ Alunperin komiteaan ehdotettiin Turun Työväenyhdistyksen johtokuntaan kuuluvaa faktori J. A. Salmista, mutta valtuusto äänesti hänen tilalleen rakennusmestari Fremlingin.²⁹

Komiteaa valittaessa oli paikalla valtuutettu, kaupunginlääkäri Alex Spoo, jonka mielestä selvitykseen pitäisi ottaa lisäksi mukaan esikaupunkialueet, etteivät tilastot jäisi riittämättömiksi. Usein epidemioiden pesäpaikkoina pidetyillä Turun esikaupunkialueilla suhteellinen kuolleisuus oli kaupunkialuetta suurempaa. Työläisperheiden korkea lapsikuolleisuus liitettiin yleisesti työläisasuntojen terveydellisesti epätyytyttäviin oloihin, joten nekin olivat osa työväenkysymystä.³⁰

Komitean puheenjohtajakseen valitsema filosofiantohtori Anton Karsten oli opettaja ja lehtimies, joka oli edellisenä vuonna siirtynyt *Uleåborgsbladetista* toimittajaksi Turkuun ruotsinmieliseen ja perustuslailliseen *Åbo Underrättelseriin*. Sanomalehtikirjoituksissaan Karsten käsitteli usein sosiaalisia kysymyksiä. Hänestä kielikiistassa ei ollut kyse ruotsin tai suomen kielestä vaan ihmisistä. Vuoden 1899 kunnallisvaaleissa hän ehdotti tuloksetta, että ruotsinmieliset ottaisivat vaalilistoilleen suomenmielisiä.³¹ Ajatukset olivat samanlaisia Spoo'n kanssa, joka oli jo vuosia aikaisemmin, vuoden 1887 valtiopäivämiesvaalien aikaan pyrkinyt rauhoittamaan kielikiistaa mutta oli ajautunut vain epäsuoraan ruotsinmielisen ryhmänsä kanssa. Sen seurauksena hän oli eronnut *Åbo Underrättelserin* avustajakunnasta

²⁶ Kaupunginvaltuuston pöytäkirja 13.4.1899.TKA; Thörn 1997, 300.

²⁷ Kaupunginvaltuuston pöytäkirja 13.4.1899. TKA; Jutikkala 1957, 591; Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle jää, keitä tähän käsittelyä valmistelevaan yleiseen lautakuntaan kuului.

²⁸ Snellman 1906, 1; A. Kajanus. Ks. Jutikkala 1957, 538; Eenilä 1974, 72–76, 85; G. A. Tollet. Ks. Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899, Hakusana: Tollet Gustaf Adolf, Helsingin yliopisto; C.F. Rangell. Ks. Koivisto 1956, 163.

²⁹ Kaupunginvaltuuston pöytäkirja 13.4.1899. TKA; Soikkanen 1961, 54.

³⁰ Kaupunginvaltuuston pöytäkirja 13.4.1899. TKA; Jutikkala 1957, 27–31, 43, 398, 598; Markkola 1994, 149.

³¹ Åbo stad och län, *Åbo Underrättelser* 30.4.1899; Lindström 1924, 177–178; Koivisto 1956, 166; Leino-Kaukiainen 1988, 506–507.

sekä siirtynyt suomenmielisiin ja *Aura*-lehden taustavoimaksi. Hän oli ilmoittanut, että kielikysymys oli ohi ja tilalle oli tullut kysymys, kuka sai nauttia poliittisista oikeuksista.³²

Snellman korosti komitean tärkeää roolia tutkimuksen suunnittelussa, kun hän kertoi yksityiskohtaisesti sen toiminnasta. Asiaa hoitamaan valittu komitea puolsi mietinnössään (18.9.1900) Turun Työväenyhdistyksen tekemää ehdotusta ja katsoi ”tehtävänsä kuuluvan yksityiskohtaisen ohjelman laatimisen”. Ohjelmassa esitettiin, että ”tutkimus ulotettaisiin laajemmalle ja käsittäisi kaikki ruumiillisen työn tekijäin ja näihin verrattavien henkilöitten asumat huoneistot”. Komitea teki ja perusteli ehdotuksensa kyselykaavakkeen sisällöstä. Se esitti vaatimuksen kerätyn aineiston käsittelylle eli asunnot jaettaisiin kolmeen pääluokkaan sen mukaan, millaisia tutkimuksen tekijä arveli niiden olevan asukkaiden terveyden kannalta. Komitean mielestä asiaan kuului, että tutkija laatisi historiikin eli tekisi selkoa jo tehdyistä toimenpiteistä asunto-olojen parantamiseksi sekä antaisi lopuksi ohjeita, ”mihin suuntaan työväenasuntokysymystämme olisi likeisimmässä tulevaisuudessa ohjattava”. Lisäksi se teki arvion työkustannuksista.³³

Saatuana komitealta esikaupunkialueetkin huomioivan kustannusarvion päätti valtuusto vielä (16.2.1901) pyytää mielipidettä Turun työnantajyhdistykseltä. Yhdistys vastasi seuraavana syksynä (18.10.1901) todeten, että työväen asunto-olot olivat parantuneet tuntuvasti komitean perustamisen jälkeen. Asunnoista ei ollut puutetta, sillä niitä oli rakennettu sekä yhtiöiden että yksityisten toimesta. Lisäksi uusien asuntojen määrä oli yhä kasvussa: valtio myönsi lainaa työväenasuntoja rakentaville ja kaupungissa oli tarjolla tontteja. Yhdistys huomautti, että tilastot tarjoaisivat toki mielenkiintoista tietoa, mutta olisiko niistä kustannuksiin nähden hyötyä. Koska työntekijöiden määrä ja palkkatasokin vaihteli vuosittain, kävivät tiedot nopeasti arvottomiksi ja jopa virheellisiksi.³⁴ Vastauksessaan työnantajyhdistys keskittyi vain uusiin asuntoihin, niiden rakentamiseen ja määrään. Siinä ei pohdittu, olisiko vähävaraisilla varaa hankkia noita uusia asuntoja vaan tuotiin esille yhtiöiden ja yksityisten rakentajien onnekasta tilannetta rahoituksen ja tonttimaan suhteen. Huolta ei kannettu niistä asunnoista, joissa vähävaraiset jo asuivat, ja asian tutkiminen nähtiin rahan haaskauksena. Heille tutkimus näyttäytyi pelkkänä merkityksettömänä tietona, josta ei ollut hyötyä heille itselleen tai tieto oli arvotonta, koska ymmärrys sen merkityksestä puuttui.

³² Koivisto 1956, 156–157.

³³ Snellman 1906, 1.

³⁴ Snellman 1906, 1–4.

Snellman kertoo, että kaupunginvaltuusto pyysi (7.11.1901) komiteaa harkitsemaan, olisiko tutkimuksesta aiheellista luopua. Komitea pyysi lisälausunnon Turun Arbetets Vänner -yhdistykseltä. Tämä wrightiläinen, ruotsinkielinen työväenyhdistys oli perustettu Turkuun vuonna 1894. Jäsenistöä yhdisti nimenomaan ruotsin kieli. Työnantajayhdistyksen tavoin yhdistys totesi nyt, että asunto-olot olivat kohentuneen eikä puutetta asunnoista olisi edes odotettavissa. Kielisolidaarisena Arbetets Vänner -yhdistys oli asettunut vastustamaan jopa kunnallisvaalien yhtäläistä äänioikeutta.³⁵ Komitealle annetun vastauksen voi nähdä heijastavan samaa uskollisuutta nyt työnantajayhdistystä kohtaan. Snellman huomauttaa, että Turun Työväenyhdistys sekä terveydenhuoltolautakunta puolsivat asuntotutkimuksen tekoa. Koska kaupungin käytettävissä olevat varat tarvittiin ”erinäisten sangen kiireellisten töitten kustantamiseen”, tutkimus päätettiin siirtää tulevaisuuteen.³⁶ Taloutta suunnitellessaan ei kaupunki pitänyt tutkimusta kovinkaan tärkeänä, ja rahavarojen niukkuuteen vetoaminen antoi syyn tutkimuksen siirtämiselle.

Vuosisadan alussa muuttoliike Turkuun oli vilkasta, ja vuoden 1902 katovuosi lisäsi sitä entisestään. Samanaikainen nousukauden tasaantuminen synkensi työnsaantimahdollisuuksia. Työttömyys kasvoi jyrkästi vuosina 1902–1904, ja seuraavina vuosina työn saanti oli vaihtelevaa.³⁷ Komitea ehdotti (1.11.1904) jälleen valtuustolle tutkimuksen tekemistä, nyt kolmeen kilometriin kaupungin linjasta, mutta alennetulla tekijänpalkkiolla. Tutkimus oli ajankohtainen, sillä valtuutettu, Turun Työväenyhdistyksen sihteeri J. K. Kari ehdotti kaupungille työläisille vuokrattavien asuntojen rakentamista, joten rakennuskanta olisi syytä kartoittaa. Komitean ehdotus hyväksyttiin valtuuston kokouksessa 4. joulukuuta.³⁸ Hinnan alentaminen paljastaa, että komitea tiesi valtuuston sijoittavan vastahakoisesti varoja työväkeä koskeviin toimiin, ja sen, että komitea todella ponnisteli saadakseen luvan tutkimukselle. Komitean ehdotuksesta kaupunginvaltuusto valitsi helmikuun 2. päivänä vuonna 1905 työväen asunto-oloja koskevan tilastollisen tutkimuksen johtajaksi G. R. Snellmanin.³⁹

Työn johtoon valitun Snellmanin julkaisut, viralliset työtilastot olivat oletettavasti tuttuja Karstenille ja Spooffille. *Undersökning af tobaksindustrin i Finland* (1903) sekä *Undersökning af textilindustrin i Finland* (1904) oli esitelty *Åbo Underrättelserin* sivuilla

³⁵ Snellman 1906, 4; Jutikkala 1957, 602; Soikkanen 1961, 19.

³⁶ Snellman 1906, 4. Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle jää, mitä nuo kiireelliset työt olivat.

³⁷ Jutikkala 1957, 56–57, 144–146, 444.

³⁸ Snellman 1906, 4–5; Soikkanen 1961, 53–54.

³⁹ Snellman 1906, 5; Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle jää, kenen toimesta komitea päätyi ehdottamaan Snellmania työn johtoon.

yksityiskohtaisesti.⁴⁰ Työväenkysymyksen lisäksi Snellmania, Karstenia ja Spooftia yhdistivät perustuslailliset mielipiteet ja lehtimiestausta.⁴¹ Snellmanin haave omasta *Helsingfors Tidning* -lehdestä kariutui vuoden 1899 keväällä, kun kenraalikuvernööri ei myöntänyt lehdelle julkaisulupaa. Snellman toimittajaurat perustuslaillisessa *Nya Pressenissä* ja sen tilalle perustetussa *Dagligt Allehandassa* olivat katkenneet sensuurin vuoksi.⁴² Karstenille tärkeintä oli puolustaa isänmaata, jota uhkasi venäläistäminen. Spooftin jyrkästi perustuslaillista asennetta todisti se, ettei tsaarin hallinto vuoden 1904 alussa vahvistanut hänen valintaansa kaupunginvaltuuston puheenjohtajaksi.⁴³

Tutkimukselle myönnettiin vihdoin seitsemän vuoden jälkeen lupa ja valittiin johtaja, mutta yllättäen Snellman toteaa:

Siihen nähden, että komitea oli arvellut parhaaksi, että tutkimus toimitettaisiin loka-maaliskuun välisenä aikana ja kun tutkimuksen aloittamiseksi oli tarpeen erinäisiä valmistustöitä, pitivät komitea ja tutkimustyön johtaja sopivimpana, ettei tutkimukseen enää ryhdyttäisi keväällä 1905, vaan että se lykättäisiin ensintulevaan lokakuuhun.⁴⁴

Ehkä syy aloituksen siirtämiseen oli myöntöväisyysslinjan ja perustuslaillisten välinen poliittinen tilanne, joka kärjistyi vuoden 1905 helmikuussa väkivaltaisuuksiin. Prokuraattori Eliel Soisalon-Soininen murhattiin Helsingissä ja Turussa asessorit Evert Falck ja Aksel Rosberg pahoinpideltiin. Lisäksi jännitteitä synnytti valtiopäivillä (1904–1905) vireillä ollut äänioikeusuudistus. Kevään aikana työväestö järjesti mielenosoituksia, joista suurimmat olivat 13. ja 14. huhtikuuta, jolloin Säätytalon edustalle kerääntyi noin 35 000 mielenosoittajan joukko. Äänestyksessä vaa’ankielenä ollut porvarissääty esitti asian lykkäämistä seuraaviin valtiopäiviin, työväestö pettyi ja tunnelma kiristyi.⁴⁵

Tutkimushanke pääsi eteenpäin vuoden 1905 lokakuussa, kun komitea hyväksyi Snellmanin tekemän ehdotuksen suomen ja ruotsin kielellä laaditusta kyselykaavakkeesta.⁴⁶ Tutkimuksen valmistuttua Snellman lähestyi kaupunginvaltuustoa kirjeitse (17.4.1906) ja esitti, että työ

⁴⁰ Arbetsstatistisk undersökning af tobaksindustrin, *Åbo Underrättelser* 9.5.1903; Finlands textilindustri, *Åbo Underrättelser* 8.10.1904.

⁴¹ Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle jäävät Suomen Sanomalehtimiesyhdistyksen kautta syntyneet keskinäiset yhteydet.

⁴² Inga nya tidningar, *Nya Pressen* Veckoupplagan 1.3.1899; Helsingfors Tidning och Annonören, *Nya Pressen* Veckoupplagan 17.5. 1899.

⁴³ Lindström 1924, 175; Jutikkala 1957, 711.

⁴⁴ Snellman 1906, 5.

⁴⁵ Tikka 2008, 18–19; Vares 2008, 357–362.

⁴⁶ Snellman 1906, 6–7.

tulisi julkaista niin ruotsin kuin suomen kielellä.⁴⁷ Snellmanin ehdotukset paljastavat ajatuksen kielien tasa-arvoisuudesta.

Pyynnöstä Turun molemmat työväenyhdistykset valitsivat 12 henkilöä kiertämään asuntoja ja keräämään aineistoa tilastotutkimusta varten. Snellman näki tärkeäksi mainita nimeltä jokaisen mukaan valitun miehen: rautasorvari J. Saarikko, kirvesmies J. Wahlstedt, soitonjohtaja A. Palén, tehdastyöntekijä E. Snell, maalari J. F. Weslin, puuseppä J. M. Galenius, lautatarhantöntekijä L. V. Lönnqvist ja kaasutehtaantöntekijä K. Wigrén.⁴⁸ Hän nimesi myös rautasorvari Hjalmar Axbergin, vaskiseppä A. Sundströmin, peltiseppä A. Höglundin sekä puuseppä Forsellin, jotka kuuluivat vuonna 1903 perustettuun Turun ruotsalaiseen työväenyhdistykseen (Åbo Svenska Arbetarförening, ÅSAF) ja sen ensimmäiseen johtokuntaan. Myös Karsten otti aktiivisesti osaa ÅSAF:n toimintaan. Hänestä työväen vaatimukset oli huomioitava ja synnyttävä näin isänmaanrakkautta, ja ongelmat olivat ratkaistavissa työnantajien ja työväestön ammattiliittojen tasavertaisilla neuvotteluilla.⁴⁹

Perustuslaillisuuden puolustaminen yhdisti erilaisia ajattelemisen tapoja. Historioitsija Olavi Koivisto kertoo, että perustuslaillinen suhtautuminen näkyi Turun kunnallispolitiikassa kieliristiriitojen vaimenemisena ja uusien ryhmittymien muodostumisena. Sitä todistivat niin työläisten ehdokkaiden pääsy valtuuston kuin työväenkysymysten käsittely kokouksissa.⁵⁰ Asuntotutkimuskin pääsi etenemään valtuustossa juuri vuoden 1904 lopulla.

Tarkastellessaan tutkimushankkeen etenemistä Snellman toi esille erilaiset sosiaalipoliittiset mielipiteet ja asenteet, jotka konkretisoituivat toiminnassa eli pyynnöissä, ehdotuksissa, lausunnoissa ja päätöksissä. Snellman esitteli Turun Työväenyhdistyksen tekemät pyynnot sekä komitean vuosia jatkuneet sitkeät ehdotukset tutkimuksen puolesta. Hän toi esille tutkimushanketta edistäneen Spoofin sekä molempien työväenyhdistysten aktiivisen osallistumisen tutkimuksen käytännön toteutukseen. Tutkimusta edistäneet henkilöt Snellman luetteli nimeltä, mikä teki jokaisen nimeltä mainitun osaksi tutkimusta. Kaupunginvaltuusto myötäili työnantajayhdistyksen sekä Arbetet Vänner -yhdistyksen mielipiteitä ja lausuntoja. Se ei nähnyt tutkimusta tärkeänä eikä siten tehnyt vuosiin toimia tutkimuksen edistämiseksi.

⁴⁷ Kaupunginvaltuuston pöytäkirja 17.4.1906.TKA.

⁴⁸ Snellman 1906, 7–8.

⁴⁹ Snellman 1906, 7–8; Lindström 1924, 176–177; Aaltonen & Sinisalo 1937, 47; Bondestam 2016, 24–26.

⁵⁰ Koivisto 1956, 165–171.

2.2 Turun kaupunginvaltuusto – talous, asemakaava ja rakennusjärjestys

Komitean pyynnöstä Snellman laati historiikin toimenpiteistä, joita kaupunki oli tehneet asunto-olojen parantamiseksi.⁵¹ Tarkastelen tuota selontekoa ja pohdin sen välittämää kuvaa kaupungin toimista. Historiikin ottaminen mukaan asunto-oloja tarkastelemaan tutkimukseen ei ollut tavatonta, sillä Key-Åberg oli tehnyt samanlaisen selvityksen omassa tutkimuksessaan Tukholman työläisten asunto-oloista.⁵² Se oli keino osoittaa asioita ja nostaa niitä julkiseen tarkasteluun. Koska Turun kaupunginvaltuusto hyväksyi selonteon tekemisen, koki se omien toimiansa olevan tarkastelun kestäviä.

Historiikki alkaa vuoden 1894 marraskuusta, Spoofin kaupunginvaltuustolle tekemästä ehdotuksesta. Siinä työväestölle annettaisiin mahdollisuus ostaa tonttimaata ja rakentaa omistusasuntoja lievennetyin rakennusmääräyksin. Tätä tarkoitusta varten pilkottaisiin tyhjiä tontteja, joita oli suurimpien tehdaslaitosten läheisyydessä IV, V, VIII ja IX-kaupunginosissa. Näin hillittäisiin rakentamista kaupungin rajojen ulkopuolelle.⁵³

Snellman kertoo, että lähes kaksi vuotta myöhemmin (19.8.1896) valtuuston valitsema rahatoimikamari, joka oli sekä valtuuston tekemien päätösten toimeenpanija että kaupungin tulojen ja menojen valvoja, antoi lausuntonsa Spoofin ehdotuksesta. Sen mielestä toimenpiteellä edistettäisiin ”erikoisen yhteiskuntaluokan syntymistä”, joka vapautettaisiin velvollisuuksista, mutta joka pääsisi nauttimaan samoista eduista muiden kuntalaisten tavoin. Toimenpide voisi lisätä vähävaraisten muutttoa kaupunkialueelle. Vähävaraisuutta oli lisäksi vaikea todentaa, joten jos joku saisi tontin väärin perustein synnyttäisi se tyytymättömyyttä. Jos kaupunkialueelle syntyisi kortteleita, joissa ei tarvitsisi noudattaa rakennusjärjestystä, vaatisi se muutoksia niin asemakaavaan kuin rakennusjärjestykseen. Lisäksi tonttijärjestelyt synnyttäisivät suuria kustannuksia, joten rahatoimikamarin mielestä oli selvää, ”[-] ettei kunta missään tapauksessa ole velvollinen tekemään sanottavia uhrauksia jotta vähävaraiset saisivat tilaisuutta päästä talonmistajiksi.” Ehdotus olisi jätettävä ”sillensä”.⁵⁴

Kaupunginvaltuusto ja rahatoimikamari kantoivat asuntopoliittisissa päätöksissään huolta vain niiden oikeuksista, joilla nähtiin olevan varallisuutensa perusteella sekä yhteiskunnallista kyvykkyyttä että poliittista päätösvaltaa. Päätöksiä ei pidetty epäoikeudenmukaisina, vaikka ne sivuuttivat kaupunkilaisten enemmistön mielipiteet. Köyhyyden huomioiminen olisi

⁵¹ Snellman 1906, 1, 8–16.

⁵² Key-Åberg 1897, 57–89.

⁵³ Snellman 1906, 8–9.

⁵⁴ Snellman 1906, 9–10; Jutikkala 1957, 589; Kuusanmäki 1983, 57.

synnyttämässä jopa uutta yhteiskuntaryhmää. Rahatoimikamarin lausuntoa mukaillen Snellman otsikoi tutkimuksen koskemaan vähempivaraisten asunto-oloja.

Tonttijärjestelyjen kannalla oleva asessori A. Lundenius ehdotti, että valtuuston päätösten ja toteutuksen lainmukaisuutta valvova maistraatti ottaisi kantaa, voitaisiinko rakennusjärjestystä muuttaa. Maistraatti myötäili rahatoimikamarin päätöstä: kaikissa kortteleissa tuli noudattaa samaa rakennusjärjestystä, ettei herätettäisi tyytymättömyyttä ja lisäksi ehdotuksen toteuttaminen vaatisi muutoksia asemakaavaan. Oli toki toivottavaa, että työväestö asuisi kaupungin alueella ja oppisi ”oivaltamaan järjestäytyneitten olojen tarjoamat edut”. Maistraatti pohtikin, että eteläiset takamaat voisivat olla mahdollisia alueita tällaiselle kokeilulle. Työväestölle tarjoutuisi mahdollisuus rakentaa omia asuntoja, mutta tonttien hallintaoikeus säilyisi kaupungilla. Maistraatti näki asian valmistelun mahdolliseksi, mutta kaupunginvaltuusto päätti sivuuttaa ehdotuksen.⁵⁵ Ehdotus lähestyi mahdollisuutta tonttimaan vuokraamisesta.

Seuraavan vuoden aikana sekä yksityiset henkilöt että yhdistykset halusivat ostaa tontteja kaupungilta ja rakentaa niille asuinhuoneistoja joko vuokrattavaksi tai edelleen myytäväksi, mutta hankkeet eivät edenneet.⁵⁶ Kaupunkialueelta haltuun saadut tontit antoivat maan arvon noustessa mahdollisuuden keinotteluun, vaikka tontit jäisivätkin ilman rakennuskantaa.

Kun asuntopula oli suurimmillaan ja Turun Työväenyhdistys teki ehdotuksensa asunto-olojen tutkimisesta, muistutti Spoo (29.9.1898) kaupunginvaltuustoa aikaisemmasta esityksestään. Tämän lisäksi Turun Työväenyhdistys pyysi vielä saman vuoden joulukuussa (20.12.1898), että kaupunki vuokraisi pieniä tontteja työväestölle asuintonteiksi Pohjoisen takamaan alueelta, Kähärinmäen ja rautateitten väliseltä alueelta sekä Hämeentullin tienoilta.⁵⁷ Nyt ensimmäisen kerran suoraan pyydettiin kaupunkia vuokraamaan tonttimaata.

Seuraavan vuoden helmikuussa (27.2.1899) rahatoimikamari totesi asuntopulan olevan todellinen ja vaativan toimenpiteitä. Päädyttiin järjestelyyn, jossa kaupungin kaava-alueella, tehdasrakennusten läheisyydessä olevia suuria tontteja lohkottaisiin, mikä mahdollistaisi tonttien oston vähävaraisille, vaikka joiltakin osin asemakaavaan olisi muutettava.

Työväenyhdistyksen anomus takamaa-alueiden vuokraamisesta asuinkäyttöön hylättiin.⁵⁸

⁵⁵ Snellman 1906, 10–11; Kuusanmäki 1983, 57.

⁵⁶ Snellman 1906, 12.

⁵⁷ Snellman 1906, 1, 12; Jutikkala 1957, 559.

⁵⁸ Snellman 1906, 12–14.

Kaupunginvaltuuston ja maistraatin käsittelemä esitys eteni Senaatille, joka antoi luvan tonttien halkomiseen 21.12.1900. Rahatoimikamarin laatimissa myyntiehdossa pilkottujen tonttien hinnaksi määriteltiin 4 markkaa neliömetriltä, mutta työväenasuntoyhtiöt saivat lunastaa kokonaisia tontteja puolta halvemmalla ja huokeimmin ehdoin. Juuri vuoden 1901 syksyllä Turun työnantajajyhdistys piti asunto-olojen tutkimusta tarpeettomana.⁵⁹ Historioitsija Jukka Eenilä toteaa, että vuosien 1900–1907 välisenä aikana yläluokkaan kuuluvat yksityishenkilöt lunastivat lähes 70 % sekä jaetuista että jakamattomista tonteista. Ensimmäiset jaetut tontit myytiin vasta vuonna 1904, sillä olivathan ne neliöhinnaltaan jakamattomia kalliimpia.⁶⁰ Kaupungin tonttipolitiikan linja jatkui epätasa-arvoisena.

Vuonna 1904 J. K. Kari ehdotti, että kunta rakentaisi ja vuokraisi halpoja vuokra-asuntoja vähävaraisille. Komitea pyrki edistämään asuntotutkimusta alentamalla tekijänpalkkiota. Samanaikaisesti kaupunki päätyi antamaan Turun Työväenasuntoyhtiölle 100 000 markan lainan 4 % korolla. Seuraavana vuonna laina oli peräti korotonta.⁶¹ Kaupungin varojen käyttöä ohjasi hyödyn tavoittelu. Sillä ei mielestään ollut velvoitteita vähävaraisia kohtaan.

Kaupunginvaltuusto, rahatoimikamari ja maistraatti kantoivat yhdessä huolta asemakaavasta, rakennusmääräyksistä sekä kaupungin taloudesta. Päätöksien perustelut paljastivat, että kunnallishallinto ei pitänyt kaikkia kaupungin asukkaita keskenään samanarvoisina. Työväestä, vähempivaraiset näyttäytyivät yhteiskunnallisesti kelvottomina, lisäkustannuksia tuovana menoeränä. Kunnallishallinto ei nähty itsellään olevan moraalista velvoitetta auttaa niitä, jotka eivät voineet ostaa tai vuokrata asuntoa tarjotusta asuntokannasta. Ehdotukset, että kaupunki myymisen sijasta vuokraisi tonttimaata tai asuntoja vähävaraisille, olivat kaupungin mielestä toteuttamiskelvottomia. Tällaiset päätökset voisivat heikentää työväenasuntoyhtiön liiketoimintaa, jossa kaupunki oli itse mukana. Kunnallishallinnon toimintaa ohjasi oman hyödyn tavoittelu: rahan sijoittaminen ja tonttikauppa tuli tapahtua sen ehdoilla. Tonttien hinnoittelu antoi varakkaille yksityishenkilöille ja yhtiöille mahdollisuudet sekä hyötyä että keinotella. Tekstissään Snellman toistaa kaupunginvaltuuston pöytäkirjojen sanamuotoja. Hän osoittaa kuinka asiat olivat ja antaa lukijan oman ymmärryksen synnyttää kritiikin kunnallishallinnon epäoikeudenmukaisia ja epätasa-arvoisia toimia kohtaan.

⁵⁹ Snellman 1906, 4, 14–15.

⁶⁰ Eenilä 1974, 50–51.

⁶¹ Snellman 1906, 4–5, 16; Turun Työväenasuntoyhtiötä oli vuonna 1883 ollut perustamassa kauppaneuvos Fredric Rettig, joka oli tuolloin kaupunginvaltuuston jäsen. Tarkoitus oli, että työläisperheelle voitaisiin opettaa säästäväisyyttä ja houkutella heitä lunastamaan asuntoja vähittäismaksulla. Kaupunki lähti tuolloin mukaan yhtiöön 1/3-osuudella ja myönsi samalla yhtiölle lisäksi avustuksen. Jutikkala 1957, 566, 598.

3 Kuinka asiat ovat – tilastotietoa ja havaintoja

3.1 Tutkittua tilastotietoa ja tulkintaa asunto-oloista

Turun Työväenyhdistys, joka antoi alkusysäyksen työväen asunto-olojen tutkimiselle, pyysi nimenomaan mahdollisimman tarkan ja asianmukaisen tilaston valmistamista. Tarkastelen Snellmanin laatimia tilastoja, niiden sisältöä ja merkityksiä sekä pohdin tilastoja tiedon tuottajana.

Aineiston kerääminen tilastoja varten aloitettiin kaupungin alueelta lokakuun 28. päivä 1905 ja ulotettiin siitä esikaupunkeihin. Kerääjät työskentelivät jaetuilla alueilla pareittain: toinen miehistä esitti asunnonhaltijalle kaavakkeen kysymykset ja toinen miehistä mittasi huoneita.⁶² Tutkimus jouduttiin kuitenkin keskeyttämään valtiollisen suurlakon ajaksi. Historioitsija Eino Jutikkala kuvailee, että kun tieto lakosta saavutti Turun 30. lokakuuta, muodostivat työväenyhdistykset ja perustuslailliset yhteisen lakkokomitean. Seuraavana aamuna ihmisten täyttämällä Kauppatorilla julistettiin yleislakko alkaneeksi ja vaadittiin laillisten olojen palauttamista, laittomasti nimitettyjen virkamiesten eroa ja yleistä äänioikeutta. Ihmiset kokoontuivat torille päivittäin, ja kahden ensimmäisen päivän jälkeen lakkokomitea näki tarpeelliseksi asettaa kansalliskaartin ylläpitämään järjestystä. Turun Työväenyhdistyksen edustaja Kari pyrki torjumaan vallankumoukselliset puheet, jotka eivät saaneet vastakaikua myöskään torille kokoontuneissa ihmisissä. Sunnuntaina, marraskuun 5. päivä saapui keisarillinen manifesti, jota julistettiin tiedoksi kaupunkilaisille. Seuraavana päivänä Kauppatorille kokoontuneet ihmiset äänestivät lakon loppumisen puolesta, lauloivat Maamme-laulun ja Jumala ompe linnamme -virren. Juhlavalot valaisivat pimenevän illan.⁶³

Tietojen kerääminen pääsi jatkumaan lakon jälkeen ja saatiin päätökseen 9. tammikuuta vuonna 1906. Tutkimus käsitti 7 467 asuntoa, joissa asui 28 770 asukasta. Snellman laati tilastot asuntojen sijainnista, laadusta, koosta ja tilavuudesta, kunnosta ja terveydellisistä oloista sekä varustustasosta. Lisäksi tilastoitiin vuokran suuruus, kartoitettiin tiedot alivuokralaisista eli asukeista ja satunnaisista yövieraista, asunnonhaltijan ammatista, asunnoissa harjoitetuista ammanteista sekä työpaikoista. Tilastolliset tiedot hän keräsi 30 tauluun, jotka hän liitti tutkimuksen loppuun.⁶⁴

⁶² Snellman 1906, 8.

⁶³ Jutikkala 1957, 714–716.

⁶⁴ Snellman 1906, 8.

Snellmanin käyttämä kyselylomake oli lähes samanlainen kuin lomake, jota kaupunginlääkäri, professori Vilhelm Sucksdorff oli käyttänyt tutkimuksessaan *Helsingin työväestön asunto-olot. Selonteko työväenasunto-tutkimuksesta 1900* (1904). Siinä erityistä huomiota saivat asuntojen terveydelliset olot. 1900-luvun alkuvuosikymmenellä tutkimuksia tekivätkin tavallisimmin lääkärit.⁶⁵

Kirjoittaessaan yhteenvetoa taulukoissa esitetyistä tilastotiedoista Snellman nosti esille asioita, teki huomioita ja kommentoi. Näin keskiarvojen joukkoon piiloutuvat tosiasiat saivat huomiota osakseen. Asunnot käsittivät tavallisesti joko keittiön tai huoneen, ja niinpä Snellman totesi: ”Lienee vaikea ratkaista, kumpiko järjestelmä on edullisempi, keittiön käyttäminen huoneena vaiko ainoan huoneen käyttäminen keittiönä. Varmasti voi väittää, että molemmat järjestelmät ovat huonoja.”⁶⁶ Ahtainta asuminen oli pitäjien puolella ja yhdessä huoneessa saattoi asua jopa 20 asukasta. Huoneet olivat pitäjien puolella matalimpia, josta löytyi matalin, vain 1,1 metrin huonekorkeus. Ikkunattomia huoneita oli kymmeniä. Vaikka tavallisimmin huone lämmitettiin kaakeli- tai hellauunilla, niin kokonaan tulisijaa vailla oli 52 huonetta. Vesi noudettiin tavallisimmin pihaa kauempana olevasta kaivosta. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta käymälät olivat useamman perheen yhteisiä. Vuokrat olivat kalleimmat kaupungissa, halpenivat järjestelemättömissä kaupunginosissa ja olivat halvimmat pitäjien puolella. Pienten huoneistojen vuokrat olivat kokoonsa nähden korkeampia. Lisäksi Snellman vertasi asuntojen ahtauden määrää ja vuokran suuruutta Helsingin ja Tukholman asuinoloihin.⁶⁷

Snellman toteaa, että ahtautta lisäsivät asukit eli perheen luona asuvat, siihen kuulumattomat henkilöt, mikä aiheutti siveellistä haittaa. Hän näki asukkien pitämisen tulojen hankintana. Jos työläisten ansiotasot kohentuisivat ja havaittaisiin, että eläminen oman perheen kesken oli miellyttävämpää, jäisi tapa pois.⁶⁸ Snellman toi näin esille asukkien pitämisen perimmäisen syyn eli köyhyyden. Asukkien maksamia vuokria Snellman tarkasteli kuukausivuokrina.⁶⁹ Se paljastaa sen, että asukit asuivat perheen kanssa pitkiä aikoja vakiintuneesti ikään kuin perheeseen kuuluvina. Sivistyneistön näkemykset asukeista, heidän aiheuttamastaan

⁶⁵ Sucksdorff 1904, II, IV-V (4, 6–7); Snellman 1906; 6–7; Markkola 1994, 149.

⁶⁶ Snellman 1906, 24.

⁶⁷ Snellman 1906, 26, 31, 34, 36–42, 47, 52–53.

⁶⁸ Snellman 1906, 53.

⁶⁹ Snellman 1906, 53–55.

siveellisyysuhasta sekä yksityisyydestä ja jaetusta tilasta olivat erilaisia kuin työväestön. Huolestuneempi Snellmankin oli satunnaisista yövieraista.⁷⁰

Snellman tyytyi tutkimuksessaan esittämään asukkien ja yövieraiden maksamat korvausmäärät keskimääräisinä arvioina. Palkkatietojakaan ei tilastoitu, vaikka ne kyselykaavakkeessa nostettiin esille.⁷¹ Suurlakon jälkeen sekä työtilastolliset että toimeentuloon kohdistuneet tutkimukset aiheuttivat työläisissä epäluuloista pohdintaa, mihin kerättyjä tietoja käytettiin. Työläiset halusivat välttää veronmaksua, vaikka siten jouduttiin tinkimään kunnallisesta äänioikeudesta.⁷² Ehkä Snellman ja komitea eivät halunneet ruokkia asukkaiden epäluuloja kyselemällä tulojen tarkkaa määrää.

Snellman tarkasteli Sucksdorffin tapaan asuntoja laskemalla ahtautta, luokittelemalla valoisuutta sekä tekemällä selvittelyä kosteista, kylmistä ja rappeutuneista asunnoista.⁷³ Vaikuttaa, että komiteakin oli tietoinen Sucksdorffin tutkimuksesta, sillä se pyysi arvioimaan huoneiston kuntoa näiden samojen ominaisuuksien pohjalta.

Snellman kiinnitti huomiota asunnon ja työpaikan väliseen matkaan ja näki puutteena, että selvittely koski vain asunnon haltijoita:

Erittäin on huomattava, että nuoret naispuoliset työntekijät eivät yleensä ole asunnonhaltijoita ja että niinmuodoin varsin suuresta osasta työväkeä ei ole sentähden voitu saada tässä kohden tietoja. Nuoret naispuoliset työntekijät ovat useimmiten köyhistä kodeista lähteneitä ja asuvat sentähden myöskin loitompana, joten on luultavaa, että heidän asunto-olojensa erikoinen tutkiminen osoittaisi heillä olevan pitkän matka työpaikkoihinsa.⁷⁴

Tutkimuksiansa perusteella Snellman tiesi, että tupakkateollisuuden ja kutomateollisuuden pienipalkkaisista työntekijöistä suurin osa oli lähimaakunnasta muuttaneita, naimattomia nuoria naisia, joten huoli ei ollut perusteeton.⁷⁵ Tulkiten tilastoja Snellmanin oli mahdollista tehdä nuorten naisten asema inhimillisestä näkökulmasta ymmärrettäväksi.

Tilastotiede oli 1900-luvun alun konkreettisen sosiaalitutkimuksen työväline. Se toi puolueettomasti esille ongelmat, jotka oli syytä korjata ja siten ne olivat sidoksissa sosiaalipolitiikkaan. Kaupunkityöväestön sosiaalitilastollisen tutkimuksen aloittivat

⁷⁰ Snellman 1906, 53; Markkola 1994, 85, 88–90.

⁷¹ Snellman 1906, 6, 55.

⁷² Kuusanmäki 1983, 64–65; Stenvall & Homalahti 1987, 39–40.

⁷³ Sucksdorff 1904, 113–134; Snellman 1906, 25–26, 29, 32, 34–35, 37–43, 49–54, 56–57, 61–62.

⁷⁴ Snellman 1906, 64.

⁷⁵ Snellman 1903, 118, 124, 127; Snellman 1904, 121–122, 125.

ensimmäisinä wrightiläiset työväenyhdistykset 1880-luvulla. Vanhasuomalaisten vuonna 1884 perustaman Kansantaloudellisen yhdistyksen tilastollinen tutkimustyö kiinnitti huomiota myös maaseudun tilattomien ja torpparien ongelmiin.⁷⁶ Näkemuserot kielipolitiikassa, liberaalin talouspolitiikan kannatus ja mielenkiinto nimenomaan kaupunkien työväestön ongelmiin johtivat vuonna 1894 Ekonomiska Samfundet i Finlandin perustamiseen. Yhdistyksessä nähtiin, että liberaaleilla sosiaalipoliittisilla ratkaisuilla voitaisiin saavuttaa aktiivinen kansalaisyhteiskunta, johon kuuluivat epäpoliittiset ammattiyhdistykset ja vapaa järjestötoiminta.⁷⁷ Snellman oli mukana Ekonomiska Samfundetin toiminnassa ainakin vuodesta 1900. Aktiivisena jäsenenä hän luennoi, toimi varapuheenjohtajana ja puheenjohtajana. Vuosina 1904–1914 Ekonomiska Samfundetissa huomiota kiinnitettiin työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen kehittämiseen sekä sosiaaliin kysymyksiin, joihin kuuluivat myös asutokysymykset. Kannanotoissa tuotiin esille, että yhteinen hyvä oli olemassa, mutta siitä huolehtiminen vaatisi yhteiskunnan mukanaoloa.⁷⁸

Tilastot kuuluivat osaksi yhteiskunnan tieteellistä tarkastelua. Filosofi August Comte (1798–1857) sovelsi positivistista tiedekäsitystä yhteiskunnan tarkasteluun ja nimesi sen sosiologiaksi. Teorian ohjaamien havaintojen ja tilastojen avulla sekä vertaillen tavoiteltiin realistista ja objektiivista tietoa. Yhteiskunta, josta etsittiin luonnonlakien kaltaisia lainalaisuuksia, ei koostunut yksilöistä, vaan se oli kollektiivinen ja orgaaninen kokonaisuus. Konkreettisten asioiden ja tapahtumien tutkiminen erotettiin yhteiskunnallisen historiallisen muutoksen tutkimisesta. Sosiologi Herbert Spencer (1820–1903) jakoi positivistisen tiedekäsityksen. Hän korosti organismin kaltaisen yhteiskunnan väistämätöntä, evolutiivista kehitystä, mikä tarkoitti ajatusta vahvemman selviytymisestä. Sosiologinen positivismi ohjasi yhteiskunnan tarkastelua 1800-luvulla, meillä Suomessa aina 1950-luvulle saakka.⁷⁹

Snellman tekemät tilastot asunto-oloista olivat konkreettista sosiaalitutkimusta ja tehty sosiaalipoliittiseen tarkoitukseen. Konkreettinen sosiaalitutkimus ja yhteiskunnan tieteellinen tarkastelu keskittyivät molemmat kollektiivisiin kokonaisuuksiin. Snellmanille tilastot olivat kuitenkin myös mahdollisuus löytää yksityiskohtia ja tarkastella ihmisiä. Historiantutkija Pertti Haapalan sanoin tilastot saavat merkityksensä tulkitsijaltaan.

⁷⁶ Stenvall & Holmalahti 1987, 32–34; Alapuro & Alestalo 1992, 77–84.

⁷⁷ Pipping 1944, 8–9, 18–19, 102; Alapuro & Alestalo 1992, 84; Jaakkola 1994, 95.

⁷⁸ Ekonomiska Samfundet och tullfrågan, *Dagligt Allehanda* 28.12.1900; Pipping 1944, 37–42, 49, 137, 147, 154–159, 171.

⁷⁹ Allard 1992, 201–240; Swingewood 2000, 3, 10–12, 18–19, 22–27.

3.2 Havainnot asunnoista ja asukkaista – ymmärrystä tiedon tueksi

Tilastojen tulkitsemisen lisäksi Snellman liitti tutkimukseen mukaan havaintoja. Hän halusi tuoda esille asunnoista ja niiden asukkaista vielä sellaista, mitä tilastoista ei voinut löytää. Tarkastelen näitä Snellmanin tutkimukseensa liittämiä havaintoja ja pohdin niiden merkityksiä tutkimukseen eri tavoin osallistuneille.

Kun Snellman luokitteli asunnot kosteuden, kylmyyden ja rappeutuneisuuden perusteella epätydyttäväksi tai tyydyttäväksi, hän totesi, että noin luokiteltuna tyydyttäväkin asunto saattoi pitää sisällään muita vikoja. Sucksdorffkin huomioi nuo viat ja laati niistä taulukkoja, joihin tulivat puutteelliset lattiat, ikkunat ja ovet, vuotavat katot ja pahat hajut. Samoin Snellman keräsi yhteen asuntoja kiertäneiden miesten tekemät huomiot, mutta päätyikin tekemään asuntojen puutteista yksityiskohtaisen kuvailun aina lattioilla juokseviin rottiin saakka. Miehet luonnehtivat monia asuntoja ihmisasunnoksi kelpaamattomiksi.⁸⁰ Rakennusten surkea kunto herättää epäilemään, olivatko rakennukset alun perin edes tarkoitettuja asunnoiksi, ja olivatko ne ainoa vaihtoehto asunnottomuudelle.

Jo aiemmin Tukholman työväestön asuinoloja tutkinut Key-Åberg liitti asuntoja kiertäneiden miesten havainnot tutkimukseensa ja huomautti, että oli joissakin tapauksissa ollut itse mukana asuntovierailuissa. Asunnoista suurin osa oli rappeutuneita ja ahtaita sekä kylmiä, likaisia, haisevia ja rotat vilistävät sielläkin asunnon nurkissa. Huomiota saivat lapset, joita hän totesi olevan paljon, ja jotka likaisina ja risaisina juoksentelivät portaikoissa, pihoilla ja kaduilla. Historioitsija Kerstin Thörn toteaa kirjassaan *En bostad for hemmet. Idéhistoriska studier i bostadsfrågan 1889–1929* (1997), että kuvailuissa kiinnitettiin huomiota asioihin, joista oli jo tehty tilastoja. Nyt lukujen takana oleva köyhyys ja kurjuus tuotiin esille kaunistelematta.⁸¹ Snellman toimi samalla tavalla, sanoitti tilastoja ja niiltä piiloon jäävää todellisuutta, teki näkymättömän näkyväksi.

Thörn huomauttaa, että Key-Åbergin tutkimusta varten asuntoja kiertäneille miehille, amanuenssille, toimistovirkailijalle ja kolmelle postimiehelle asunto-olot olivat vieraita, mikä vaikutti kuvailuihin kurjuudesta.⁸² Snellman pohtii kriittisesti omassa tutkimuksessaan asuntoja kiertäneiden miesten pätevyyttä havaintojen tekoon:

⁸⁰ Sucksdorff 1904, 140–141; Snellman 1906, 56, 58–60.

⁸¹ Key-Åberg 1897, 44–51; Thörn 1997, 260–261, 300.

⁸² Key-Åberg 1897, 5; Thörn 1997, 301.

Täysin luotettavan tutkimuksen terveydellisistä oloista voivat tietysti toimittaa ainoastaan henkilöt, joilla on siihen tarpeelliset pohjatiedot, mutta myöskin niihin yleisiin arvosteluihin, joita tutkijat ovat parhaan ymmärryksensä mukaan antaneet, voidaan panna melkoista arvoa, koska tutkijat omasta kokemuksestaan tuntevat ne puutteet, jotka tavallisesti haittaavat vähävaraisempain asuntoja, joten heidän myös on helpompi huomata nämä puutteet.⁸³

Yhteiskuntaa ja kulttuuria tutkivissa akateemisissa tieteissä kuten sosiologiassa, kansantieteessä ja sosiaaliantropologiassa korostettiin laajojen ja kattavien empiiristen aineistojen tärkeyttä, koska tutkimus pohjautui vertailuun. Kiinnostuksen kohteena olivat ilmiöiden synty, kehitys ja leviäminen. 1800-luvulla laajojen keräilyjen lisäksi kehittyi järjestelyjä, joissa maallikkokerääjät kuten lähetyssaarnaajat, siirtomaaviranomaiset tai matkailijat keräsivät ja toimittivat aineistoa tutkijalle. Tutkijat tiedostivat tiedonkeruuseen liittyvät ongelmat, toisten tuottamien raporttien puutteet sekä käsitteiden ja aineiston sekavuuden, ja siksi pyrittiin kehittämään uusia havaintomenetelmiä. Yksi keinoista oli kyselylomakkeet, joiden avulla lähdettiin jo 1850-luvulla standardisoimaan tiedonhankintaa. Tietoja kerääviä havainnoitsijoita ohjeistettiin tehtävänsä. Suomessa sosiaaliantropologi Edvard Westermarck aloitti sosiologian opetuksen akateemisena tieteenä 1890-luvulla, ja hän hankki omaa tutkimusaineistoaan 1910-luvulla käyttämällä tiedonkeräyksessä apuna paikallisia henkilöitä. Nojatuoliantropologia oli muutoksessa, jossa uutta kehitettiin vanhan pohjalta. Perimmäisenä oli halu tarkkailla, analysoida ja ymmärtää ihmisten välisiä eroja.⁸⁴

Suomessa konkreettisen sosiaalitutkimuksen on nähty olleen erillään tästä akateemisesta tutkimuksesta aina toiseen maailmansotaan saakka. Kuitenkin tilastoja laativa C. C. Böcker kartoitti kyselykaavakkeiden avulla maaseudun tilattoman väestön taloudellisia oloja jo 1800-luvun alussa.⁸⁵ Snellmanin ja Key-Åbergin tutkimukset osoittavat, että rajanveto oli häilyvä. Menetelmiä käytettiin tarpeen mukaisesti.

Snellman halusi vielä liittää tutkimukseensa ”vähäpätöisin muutoksin” lehtikirjoituksen, joka oli julkaistu *Åbo Underrättelserissä* 17.1.1906. Se perustui kahden tietojen keränneen työmiehen kertomukseen, ja sen oli allekirjoittanut nimimerkki L. L-m.⁸⁶ Asuntojen rappiota ja kurjuutta kuvailtiin kaunistelematta, kuten tutkimuksessakin oli jo tehty. Nyt esille nostettiin lisäksi asunnoissa asuvat ihmiset. Kuvailtiin, miltä heistä tuntui asua noissa

⁸³ Snellman 1906, 56.

⁸⁴ Haavio-Mannila 1992, 27–44, 50–53; Swingewood 2000, 18–19; Sera-Shriar 2014, 26–40.

⁸⁵ Alapuro & Alestalo 1992, 77–79.

⁸⁶ Snellman 1906, 67; Från arbetarebostads undersökningen, Åbo Underrättelser 17.1.1906; Lehtikirjoituksen nimimerkki L. L-m kuului mahdollisesti maisteri Ludvig Lindströmille. Ks. Sjöberg-Pietarinen 2004, 67–68; Bondestam (1968) 2022, 27–28, 37–39.

asunnoissa. Kerrottiin kylmyydestä ja ahtaudesta sekä kurjuudesta, joka oli hengitysilmassa ja iholla:

[–] oli huone jääkylmä, sillä eukko ei ollut muutamaan päivään voinut tehdä tulta, syystä että silloinen kova tuuli ajoi savun uunin torvesta huoneeseen. Itse istui hän vuoteessa luuvalon raastamat jalat käärittynä lukuisiin riepuihin pysyäkseen lämpimänä. [–] Puolalanmäellä asui muuan vanha leski niin ahtaassa huoneessa, että voidakseen seistä siellä ja kirjoittaa mitat lomakkeisiin täytyi huoneen lattialla oleva rukki ja kerinpuut nostaa ulos. [–] joka raittiista ilmasta astuu huoneeseen, tuntee aivan tukehtuvansa. Asukkaiden oma likaisuus ei ole sanoin kuvailtavissa [–].⁸⁷

Lapsiin kurjuus oli liimautunut sairautena, viluna ja nälkänä:

”Pikkuinen” viruu kehossa, joka likinnä vuodetta on huomattavin huonekalu, riepuihin käärittynä. Muut leikkivät lattialla tai vuoteessa avojaloin ja ryysyisinä. Valon ja raittiin ilman puutteesta on pienokaisten ihonväri vihreänkellervä, rinta on painunut sisään ja heidän kuulee usein yskivän. Tutkijat kummastelivat nähdessään tuskin 10 vuotiaitten poikien pakkassäällä seisovan avojaloin jäätyneellä maalla pilkkomassa perheen halkoja. [–] Eikä nälkäkään ollut tuntematon vieras esikaupunkikodeissa. Tutkijat ottivat usein aamuisin liikkeelle lähtiessään mukaansa voileipiä, jakaen niitä lapsille, jotka ahneesti nielaisivat ne niin kuin ainakin harvinaiset herkut.⁸⁸

Kirjoituksessa tuotiin esille köyhyys, työttömyys ja pienet tulot:

Eräaseen Kähärinmäellä asuvaan perheeseen kuuluu mies, vaimo ja 12 lasta, joiden kaikkien on elettävä perheenisän työnansiolla, ja ettei tämä ole ylen runsas huomaa siitä, että hän työskentelee ruoppauslaitoksessa, ollen siis työttömänä kylmän vuodenajan ja saaden työstään palkkaa 25 penniä tunnilta. [–] Toimimalla aputyöntekijänä taloissa taikka ompelemalla muille köyhille työntekijöille voi äiti ansaita enintään 7 markkaa viikossa ja ainoa sivuansio, josta voi olla puhetta, on lasten kerjuu. [–] Kurjuus on sen mukainen. On tarpeetonta näille luokille saarnata säästäväisyyttä, sillä eihän heillä ole mitään säästämistä.⁸⁹

Vähävaraisten tulotaso oli alhainen, sillä rautateiden konepajalla ammattimiehen palkka oli 3,5 markkaa päivässä. Naisten viikkopalkka tupakkatehtaassa ja kutomossa oli 12 markkaan.⁹⁰

Snellman halusi kuvata ihmisten elämän todellisuutta. Kirjallisuustieteilijä Riikka Rossi kertoo teoksessaan *Särkyvä arki. Naturalismin juuret suomalaisessa kirjallisuudessa* (2009), että 1800-luvulla realistisessa kirjallisuudessa arkisen ja havaittavan todellisuuden tuntua vahvistettiin viemällä lukija keskelle tapahtumia, kytkemällä kuvaus lukijan tunteeseen

⁸⁷ Snellman 1906, 68, 70.

⁸⁸ Snellman 1906, 69.

⁸⁹ Snellman 1906, 69.

⁹⁰ Jutikkala 1957, 427, 430.

todellisuuteen ja häivyttämällä kertoja taustalle. Illuusiota todellisuudesta luotiin myös käyttämällä metonymiaa, jossa ympäristö ja henkilö edustivat toisiaan. Ihmisten kautta välitettiin kriittistä kuvaa koko yhteiskunnasta.⁹¹ Samoin syntyi tutkimukseen valitun tekstin todellisuus. Vähäpätöiset muutokset tarkoittivat kertojan häivyttämistä. Snellman poisti tekstiä, jossa kirjoittaja toi esille omia tunteitaan ja mielipiteitään vertailemalla asuntoja Dickensin romaanien hökkeleihin, ottamalla kantaa uskontoon tai kuvailemalla asukkaiden tunteita. Snellman halusi antaa pääosan asuntojen asukkaille.

Kirjailija Émile Zola (1840–1902) kuvasi todellisuutta vielä yksityiskohtaisemmin, tutki sitä kuin tiedemies paljastaen yhteiskunnan kurjuuden ja synnytti kirjallisuuden naturalismin. Harmaassa arjessa olivat läsnä yhteiskunnan ja arkielämän ongelmat, sairaudet ja kuolema.⁹² Tuo harmaa arki oli läsnä Snellmanin valikoimassa tekstissä. Monet naturalistikirjailijat kuten K. A. Tavaststjerna (1860–1920) ja August Strindberg (1849–1914), mutta lisäksi realistit kuten Honoré de Balzac (1799–1850) ja Leo Tolstoi (1828–1910) olivat Snellmanille tuttuja.⁹³ Kirjailijat tarkastelivat yhteiskuntaa yksittäisten ihmisten kokemusten kautta, realismi yhteiskuntakriittisesti, naturalismi vangiten syyn ja seurauksen lainalaisuuteen, josta pelasti vain oma tahto. Darwinistinen sosiologia puolestaan sivuutti kokemukset merkityksettöminä.⁹⁴

Ihmisten elämästä kiinnostuneessa sosiaalipolitiikkaa palvelevassa tutkimuksessa oli haastattelu- ja kyselytutkimusten rinnalle kehittymässä uusi tiedon hankkimisen tapa: osallistuva havainnointi. Uranuurtaja oli Beatrice Webb, joka teki havaintoja työväestön ja köyhälistön oloista osallistuen itse heidän arkeensa. Havainnot ovat mukana Beatrice ja Sidney Webbin julkaisemassa teoksessa *Problems of Modern Industry* (1902).⁹⁵ Snellman säilytti nojatuoliantropologin aseman. Työtilastojen laatijana Snellmanilla oli kuitenkin käsitys työläisten arjesta, ja hän luotti työmiesten tekemiin havaintoihin. Itse kirjallisuutta lukeneena ja lehtimiehenä hän tiesi, millainen voima tekstillä oli. Mukaan valittu teksti oli tärkeä keino herättää sekä myötätuntoa että ymmärrystä siitä, miksi asunto-olot olivat kurjat. Yhdessä ne olivat edellytys toiminnalle ja muutokselle.

⁹¹ Rossi 2009, 24–27, 29–33.

⁹² Rossi 2009, 10, 20–24, 34, 37.

⁹³ Förteckning över G.R. Snellmans böcker, som kommer att försäljas i Helsingfors auktionskammare, Nikolaigatan 23 onsdagen den 11 och torsdagen den 12 april 1923. Huutokauppaluettelo, 5, 6; Rossi 2009, 18–19, 28, 38.

⁹⁴ Swingewood 2000, 18, 21, 23–24; Rossi 2009, 20–22, 26–27, 32, 227–230, 237–239.

⁹⁵ DeWalt & DeWalt 2011, 17–20.

4 Asunto-oloihin on puututtava

4.1 Tavoitteita ja päämääriä

Vähempivaraisten asunto-olojen tutkimiselle asetetut tavoitteet kertovat, miksi tutkimus haluttiin tehdä. Jaottelen tavoitteet konkreettisiin, toimintaa ohjaaviin tavoitteisiin ja laajempiin yhteiskunnallista muutosta tavoitteleviin päämääriin. Vaikka tutkimukselle asetetut tavoitteet ja päämäärät olivat yhteisiä eivät kaikki toimintaan motivoivat merkitykset olleet jaettuja.

Snellman toi tutkimuksessa esille sekä tutkimushankkeen etenemisen että kunnallishallinnon aiemmin tekemät toimenpiteet asunto-olojen parantamiseksi.⁹⁶ Näin näkyviin tulivat ne, jotka olivat huolissaan vähävaraisten asunto-oloista ja toimivat niiden parantamiseksi. Snellman nosti esille työväenyhdistykset sekä komitean, joka tutkielmassani henkilöityy Karsteniin, komitean puheenjohtajaan. Nimetyiksi tulivat kaupunginlääkäri Spoof, asessori A. Lundenius, herra J. K. Kari ja jokainen tutkimukseen tietojia kerännyt työmies. Oman huolensa vähävaraisten asunto-oloista Snellman toi esille kirjoittamisensa keinoin.

Tutkimushankkeen eteen ponnistelevia yhdisti halu tuoda esille todellisuus, jossa kodit olivat asumiskelvottomia eikä omien asuntojen hankkiminen ollut mahdollista köyhyyden vuoksi. He näkivät tilastollisen selvittelyn keinona tavoitteiden saavuttamisessa. Olemassa olevien ongelmien osoittaminen kiistattoman tiedon pohjalta mahdollisti vetoamisen valtuustoon, keskustelun herättämisen ja lopullisen tavoitteen muotoilemisen, muutoksen kaupungin asuntopoliitikassa. Key-Åbergin tekemä tutkimus oli herättänyt Tukholmassa vilkasta asuntopoliittista keskustelua.⁹⁷ Jos tutkimushankkeeseen osallistujat olivat siitä tietoisia, se kannusti varmasti tavoittelemaan samaa.

Snellmanin selonteosta käy ilmi, että kaupunginvaltuusto ei nähnyt syytä piilotella päätöksistään. Sen mielestä tutkimus oli mahdollisuus tuoda esille sen tekemät monet hyvät asuntopoliittiset päätökset.⁹⁸ Tutkimus oli sille keino osoittaa, että asunto-ongelmia ei ollut. Kaupunginvaltuusto ei pyrkinyt puuttumaan millään tavoin vähempivaraisten kurjiin asunto-oloihin ja sivuutti näin kaupunkilaisten enemmistön tarpeet.

⁹⁶ Snellman 1906, 1–5, 8–16.

⁹⁷ Thörn 1997, 301–310.

⁹⁸ Snellman 1906, 1, 8–16.

Snellmanin tekemällä tutkimuksella haluttiin tuoda esille juuri tuo kaupunginvaltuuston epätasa-arvoinen päätöksentekotapa, joka oli läsnä myös laajemmin kunnallisessa ja yhteiskunnallisessa vallankäytössä. Vähävaraisten keuhnoista asunto-oloista huolissaan olevat jakoivat lisäksi laajemman yhteisen päämäärän, jossa tavoiteltiin oikeudenmukaisuuden lisäksi tasa-arvoa ja yhtäläisiä mahdollisuuksia osallistua poliittiseen päätöksentekoon.

Toimijat antoivat tutkimukselle myös omia merkityksiä. Työväenyhdistyksille tutkimus merkitsi mahdollisuutta osoittaa yhteiskunnallista kyvykkyyttä. Vuosia sitkeästi tutkimushanketta edistäneen Karstenin henkilökohtainen näkemys oli, ettei uudistuksia tehty pakolla ja kamppailen vaan ymmärryksen ja yhteistyön kautta.⁹⁹ Hänelle tutkimus edusti oikeaa tapaa ratkaista ongelmia. Kaupunginlääkäri Spooille tutkimus oli mahdollisuus saada muutoksia kaupunkilaisten surkeisiin terveydellisiin oloihin.

Snellmanilla oli omat tavoitteensa tutkijana. Hän tarkasteli asunto-oloja analyttisesti tilastojen avulla ja kertoi kunnallishallinnon toimista yksityiskohtaisesti ja kriittisesti. Havainnointi ja kuvailut asunto-oloista ja asukkaista toimivat keinoina herättää myötätuntoa ja ymmärrystä. Hän halusi kertoa, millaiselta kurjissa asunnoissa eläminen tuntui, ja osoittaa perimmäisiä syitä huonoihin asunto-oloihin. Lopuksi hänellä oli ratkaisuehdotuksensa, joissa konkreettiset neuvot asuntokysymyksen ratkaisemiseksi kietoutuivat laajempaan yhteiskunnalliseen kokonaisuuteen. Omassa työssään teollisuushallituksen työtilastollisen osaston johtajana hän laati tilastoja, mutta lopullisen analyysin ja sosiaalipoliittiset suunnitelmat niiden pohjalta teki joku muu. Nyt hän teki työvaiheet itse ja oli uudella tavalla mukana vaikuttamassa yhteiskunnassa.

Snellmanin tavoitteet tutkimuksen tekemiselle muistuttavat sosiologi ja taloustieteilijä Gustaf F. Steffenin (1864–1929) ajatuksia.¹⁰⁰ Snellmanin kirjojen joukosta löytyykin Steffenin kirjoittama, seitsemästä vihkosesta muodostuva kokonaisuus *Sociala studies. Försök till belysning af nutidens samhällsutveckling* (1905–1908).¹⁰¹ Steffenin mielestä yhteiskuntatieteilijän oli toimittava analyttisesti, kuvailevasti, kriittisesti ja rakentavasti. Yhteiskuntatieteilijällä oli siten kaksi roolia: yhteiskuntatutkijana hän oli tiedon etsijä sekä

⁹⁹ Lindström, 1924, 176–177.

¹⁰⁰ Gustaf F. Steffen toimi Göteborgin yliopistossa taloustieteen ja sosiologian professorina. Opiskellessaan Saksassa hän omaksui katederisocialistisia ajatuksia, ja Englannissa opiskellessaan hän sai vaikutteita Sidney ja Beatrice Webbiltä, fabianilaisesta sosialismista. Steffen kutsuttiin Ekonomiska Samfundetin vieraaksi, mutta vierailu ei toteutunut. Pipping 1944, 43–44; Thörn 1997, 270, 273.

¹⁰¹ Förteckning över G.R. Snellmans böcker, som kommer att försäljas i Helsingfors auktionskammare, Nikolaigatan 23 onsdagen den 11 och torsdagen den 12 april 1923. Huutokauppaluettelo, 15.

kriitikko ja yhteiskuntafilosofina hän oli omien näkemyksiensä mukainen uudistaja.¹⁰² Snellmanille ihmisten kokemukset antoivat merkityksen, joka näkyi hänen toiminnassaan sekä yhteiskuntatutkijana että yhteiskuntafilosofina.

Vuoden 1905 suurlakkoa tarkastellaan usein yhtäkkisenä murroksena, taisteluna autonomiasta ja äänioikeudesta.¹⁰³ Snellmanin tutkimus tekee näkyväksi sitä, että takana oli myös ihmisten välistä vuosia jatkunutta yhteistyötä, sekä yhteiset tavoitteet, päämäärät ja jaetut merkitykset.

4.2 Uudistusehdotuksia Turun kaupunginvaltuustolle

Tutkimuksen lopussa Snellman antoi komitean toiveiden mukaisesti kaupunginvaltuustolle ohjeita asuntokysymyksen ratkaisemiseksi. Snellmanin antamista ehdotuksista voi löytää konkreettisia toimintaohjeita sekä laajempaa yhteiskunnan muutokseen tähtäävää opastusta.

Snellman totesi, että vähempivaraisten huonokuntoiset asunnot oli hävitettävä ja tilalle oli tarjottava parempia sekä rakennettava uusia asuntoja, ettei asukkaiden tarvitsisi siirtyä kaupungin rajojen ulkopuolelle kurjiin olosuhteisiin. Hän kehotti puuttumaan jo asuntojen rakennusvaiheessa syntyviin epäkohtiin, jotka tekivät asunnoista epäterveellisiä.

Rakennusvaiheessa tehdyn valvonnan olisi oltava järkevää, jotta se ei aiheuttaisi kohtuuttomia lisäongelmia.¹⁰⁴ Rakennustoimintaa valvova lautakunta oli pantu vireille jo vuonna 1903, mutta ensimmäinen rakennustarkastajan virka perustettiin vasta itsenäistymisen jälkeen.¹⁰⁵

Snellmanin mielestä kunnan oli tarjottava vähävaraisille jäsenilleen tonttimaata mahdollisimman edullisin ehdoin: ”Köyhän ei pidä joutua kärsimään siitä, että kunta on saanut haltuunsa maa-aloja, joita hän ei kykene ostamaan käypähinnasta.”¹⁰⁶ Tonttien pilkkomisesta huolimatta oli tonttipolitiikka pitänyt tonttimaan hinnan ja rakentamiskustannukset korkeina. Turun Työväenyhdistyksen anomus tonttimaan vuokraamisesta Pohjoisen takamaan alueelta evättiin vuonna 1899, mutta ensimmäiset omakotitontit kaupunki antoi vuokrattaviksi vuonna 1910 juuri Pohjoisen takamaan alueelta. Maistraatin vuonna 1896 tekemä ehdotelma omakotitonttien vuokraamisesta Eteläiseltä takamaalta kävi toteen vuonna 1913, kun tonttien vuokraaminen käynnistyi Vasaramäessä.¹⁰⁷

¹⁰² Steffen 1905, Andra häftet, Vår tids samhällsforskning, 22.

¹⁰³ Tikka 2008, 15–41.

¹⁰⁴ Snellman 1906, 70–71.

¹⁰⁵ Jutikkala 1957, 505.

¹⁰⁶ Snellman 1906, 71.

¹⁰⁷ Snellman 1906, 11–12, 14–16; Jutikkala 1957, 570.

Snellman näki, että kunnalla oli velvollisuus tukea vähempivaraisten tarkoitetun asunon rakentamista jopa sitoutumalla ”suoranaisesti taloudellisiin uhrauksiin”.¹⁰⁸ Kaupungin ensimmäinen vuokratyöyhtiö, joka tunnettiin Hennalana, rakennettiin vasta 1920-luvun alussa Pohjolaan Köydenpunojankadulle.¹⁰⁹ Jos kunta oli itse mukana rakennustoiminnassa, oli sillä Snellmanin mielestä velvollisuus valvoa ja estää toimintaan liittyvä keinottelu.¹¹⁰ Olihan historiikissa tullut esille, että kaupungin mukanaolo rakennustoiminnassa oli hyödyttänyt yksityisiä liikemiehiä.¹¹¹

Esikaupunkialueen väestö oli Snellmanin mielestä osa kaupungin väestöä ja sen vastuulla, siksi alueet oli lunastettava, ja niiden oloja oli ryhdyttävä järjestämään.¹¹² Taajaväkisille alueille oli pyritty saamaan järjestystä Senaatin antamalla asetuksella jo vuonna 1898, mutta hyvin suurpiirteisenä asetus jätti tulkinnanvapauksia. Kaupungin mielestä sillä ei ollut velvollisuuksia ihmisiä kohtaan, jotka olivat muuttaneet sen rajojen ulkopuolelle etsimään vapautta ja pakoilemaan kuria sekä järjestystä. Esikaupunkialueiden liittäminen osaksi Turun kaupunkia tapahtui asteittain vasta 1930-luvulta lähtien.¹¹³

Snellmanin antamat toimintaohjeet nostavat esille asunnoissa asuvat ihmiset ja vastuun, joka kunnalla oli heitä kohtaan. Kaupunginvaltuustolle ohjeet olivat jokseenkin merkityksettömiä.

Snellman liitti mukaan laajempia yhteiskunnan muutosta ohjaavia mielipiteitä:

Vähävaraisilla itsellään ei kuitenkaan ole vähintäkään mahdollisuutta tähän. On sentähden yhteiskunnan velvollisuus ryhtyä auttamaan, sillä aivan epäilemättä on, että kunta kokonaisuudessaan kärsii siitä, ettei suurimmalla osalla sen jäseniä ole ihmisarvon mukaista toimeentuloa. Ja tuskin millään muulla on tässä kohden niin suurta merkitystä kuin asunon laadulla. Hyvä asunto, miellyttävä koti kehittää hyvän kansalaisen.¹¹⁴

Snellman nosti esille asunto-ongelmien perimmäisen syyn eli kuntalaisten enemmistön köyhyyden. Siitä kärsi kunta, velvollisuus heidän auttamiseen oli koko yhteiskunnalla. Historioitsija Pauli Kettunen pohtii tekstissään ”Yhteiskunta” (2003) 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa yhteiskunnalle käsitteenä annettuja poliittisia, sosiaalisia ja filosofisia

¹⁰⁸ Snellman 1906, 72.

¹⁰⁹ Laaksonen 2016, 97–99.

¹¹⁰ Snellman 1906, 72.

¹¹¹ Snellman 1906, 16.

¹¹² Snellman 1906, 70–71.

¹¹³ Perälä 1951, 164–165, 168–169, 183–184.

¹¹⁴ Snellman 1906, 71.

sisältöjä.¹¹⁵ Kettusen ohjaamana tulkitseen tässä Snellmanin mainitseman yhteiskunnan toimijaksi, joka sekä edusti että kantoi vastuuta yhteisestä hyvästä ja elämisen olosuhteista. Snellman näki, että osuus ja vastuu yhteisestä hyvästä kuului jokaiselle.

Snellmanin sanavalinta nostaa hyvän kodin miellyttävän kodin rinnalle. Näin hän myötäili sekä sivistyneistön että työväenliikkeen ajatuksia hyvästä asunnosta kunnollisen perhe-elämän ehtona. Pohtiessaan asukkijärjestelmää Snellman nosti esille perhe-elämän tärkeyden.¹¹⁶ Hyvä asunto oli hänellekin miellyttävän kodin ehto. Kiistely omistusasunnon ja vuokratun asunnon paremmuudesta oli sivuutettava, sillä merkitystä oli ainoastaan asunnon laadulla.

Yleisessä keskustelussa kunnan kansalainen oli siveellinen. Ominaisuutta ei liitetty vain sukupuolisuuteen vaan ahkeruuteen, vastuuntuntoisuuteen ja yhteiskuntakelpoisuuteen. Hyvä kansalainen ei osallistunut aktiivisesti päättämään laeista tai reformeista, mutta hän noudatti niitä. Erilaista, kansalaisyhteiskuntaa enteilevää näkemystä edusti 1880-luvulla ruotsin- ja suomenkielisten liberaalien ajatus, jossa kansalainen nähtiin aktiivisesti yhteisiin asioihin osallistuvana yksilönä. Kansalaisen käsite ilmaisi yhteenkuuluvuutta, johon liitettiin niin oikeuksia kuin velvollisuuksia.¹¹⁷ Tulkitseen, että Snellman piti kansalaista kehittyvänä, aktiivisena ja osallistuvana yksilönä. Sen mahdollistivat yhteiskunnan takaamat elämän perusasiat, riittävä toimeentulo ja hyvä asunto.

Snellman otti lopuksi kantaa tapaan, jolla vähävaraisia koskevia asioita hoidettiin:

Joka tapauksessa pitää kunnan niin järjestää toimintansa vähävaraisempiin nähden, ettei se esiinny köyhille viskatun armolahjan muodossa, vaan niin, että kunta tietoisena velvollisuudestaan jäseniään kohtaan katsoo, että näiden oikeutettuja vaatimuksia mahdollisimmassa määrässä tyydytetään. Sellainen kunnallispolitiikka on varmaan oleva hyödyksi sekä yksilölle että yhteiskunnalle kokonaisuudessaan.¹¹⁸

Kaupunginvaltuusto osoitti, ettei sillä ollut velvollisuuksia hyödyttömiä vähävaraisia kohtaan. Snellman kuitenkin näki auttamisen kunnan velvollisuudeksi. Ohje ei koskenut vain kuntaa vaan koko yhteiskuntaa. Jokaisella, vähävaraisellakin, oli oikeus osuuteen yhteisestä hyvästä. Yksilön hyötyessä, hyvän kansalaisen kehittyessä, hyötyi siitä lopulta koko yhteiskunta kokonaisuudessaan.

¹¹⁵ Kettunen 2003, 181–193.

¹¹⁶ Snellman 1906, 53.

¹¹⁷ Markkola 1994, 147–148; Stenius 2003, 346–349.

¹¹⁸ Snellman 1906, 72.

5 Lopuksi – mukana vaikuttamassa

Tutkielmani tarkastelun kohde G. R. Snellmanin tekemä *Tutkimus vähempivaraisten asunto-oloista vuonna 1905 Turun kaupungissa sekä viereisissä Kaarinan ja Maarian pitäjän osissa* (1906) syntyi ja toteutui ajankohtana, jolloin yhteiskunta oli muutoksessa. Sääty-yhteiskunta oli murtumassa, teollistuminen ja kaupungistuminen saivat aikaan nopeita yhteiskunnallisia sekä sosiaalisia muutoksia ja työväestö oli järjestäytymässä. Samanaikaisesti vastustettiin tsaarin hallinnon yhtenäistämispolitiikkaa. Työväestön asunto-olot olivat osa työväenkysymystä, laajempaa yhteiskunnallista ongelmaa. Turun kaupunginvaltuusto tilasi Snellmanilta tutkimuksen, tilastollisen selvittelyn työväestön asunto-oloista. Sitä pidettiin oleellisena ongelman ratkaisussa, ja sen ajateltiin palvelevan näin sosiaalipolitiikkaa.

Tutkielmassani havaitsin, että tärkeät ja yhteiset merkitykset tulevat Snellmanin tutkimuksessa esille toimintana. Snellman nostaa esille toimijat, jotka halusivat puuttua vähäosaisten kurjiin asunto-oloihin. Hän esittelee työväenyhdistykset ja niiden jäsenistön tutkimushankkeen eri vaiheisiin osallistuneina aloitekykyisinä toimijoina: tehdään aloite tutkimushankkeesta, esitetään pyyntöjä sekä asuntojen että tonttimaan vuokrausmahdollisuuksista ja osallistutaan tutkimuksen käytännön toteutukseen eli kerätään asuntoja koskevia tietoja tilastoja varten. Komitean, joka tutkielmassani henkilöityy puheenjohtaja Karsteniin, Snellman esittelee tutkimuksen suunnittelijana sekä toimeliaana ja sitkeänä tutkimushankkeen eteenpäin viejänä. Snellman kertoo kaupunginlääkäri Spooфин väsymättömästä toiminnasta valtuustossa tutkimushankkeen edistäjänä ja työväen asunto-olojen kohentajana. Kaikki edellä mainitut toimijat olivat huolissaan ihmisistä ja tavoittelivat tasa-arvoa sekä oikeudenmukaisuutta. Päämäärään pääsemistä helpotti yhteinen halu hälventää luokka- ja kieliristiriitoja sekä jaettu perustuslaillinen asenne. Kirjoittamisensa keinoin Snellman ilmaisee olevansa yksi heistä.

Kaupunginhallinto näki tutkimuksen mahdollisuutena kertoa omista onnistuneista toimistaan ja näyttää, ettei asunto-ongelmia ollut. Snellman kirjoittaa tutkimuksen tavalla, joka paljasti toiminnan epätasa-arvoisena ja epäoikeudenmukaisena. Tutkimus oli keino osoittaa ongelmia, jotka olivat läsnä myös laajemmin kunnallisessa ja yhteiskunnallisessa vallankäytössä. Historiantutkimuksessa vuoden 1905 suurlakon tapahtumien nähdään mullistavan yhteiskuntaa nopeasti: suuruhtinaskunnan lailliset olot palautettiin sekä saavutettiin yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Snellmanin tutkimushanke tuo näkyväksi sen, että yhtäkkiseltä vaikuttavan muutoksen mahdollistanut toiminta oli alkanut jo vuosia aikaisemmin.

Tutkijana Snellman antoi työlleen lisäksi omat merkityksensä. Vaikka tilastot nähtiin riittäviksi sosiaalipoliittisille ratkaisuille, Snellmanin mielestä oli tarve myös muunlaiselle tiedolle. Hän käytti ja sovelsi sekä tilastoja että havaintoja tavalla, jolla oli tarkoitus tuoda esille asunnoissa asuvat ihmiset ja heidän kokemuksensa. Snellmanille tieto oli arvotonta, jos ymmärrys puuttui. Se oli myötätuntoa sekä kykyä nähdä ilmiöiden ja niiden syiden väliset yhteydet. Tieto voi selittää, mutta se ei yksin riitä synnyttämään hedelmällistä, ongelmia ratkaisevaa toimintaa. Snellmanilla oli pyrkimys saada aikaan muutosta vähävaraisten kurjiin asunto-oloihin ja halu vaikuttaa yhteiskuntaan kokonaisuudessaan.

Tarkastelen Snellmanin tutkimusta itse yhtenä merkityksen antajista. Näen tutkimuksen kertovan muutoksesta, joka syntyi erilaisien ajattelemisen tapojen kohtaamisessa.

Konservatiivinen sääty-yhteiskunta kohtasi haparoivia askeleitaan ottavan kansalaisyhteiskunnan, ja konkreettisen sosiaalitutkimuksen tilastollisen tiedon rinnalle oli nousemassa ihmisen arjen laadullinen tarkastelu, modernin sosiaalitutkimuksen työkalu. Jatkossa haluaisin tarkastella vielä lisää sitä, miten yhteiskunnallinen ja tieteellinen ajattelu ovat yhteen kietoutuneita ja synnyttävät toisissaan muutoksia ja toimintaa.

Vähävaraisten asunto-oloja selvittelevä tutkimus sai alkunsa ja se saatiin valmiiksi muutoksien keskellä olevassa yhteiskunnassa. Tulevaisuus näyttäytyi pelottavana mutta samalla mahdollisuuksille avoimena. Snellmanille oli tärkeää olla mukana vaikuttamassa siihen, millainen tulevaisuus tulisi olemaan, joten hän käytti hallussaan olevia keinoja sen rakentamiseen. Samalla tavalla tulevaisuus on meille avoin ja voimme pyrkiä toimimaan Snellmanin tavoin, nähdä omat mahdollisuutemme, käyttää niitä ja olla mukana vaikuttamassa alati syntyvään tulevaisuuteen.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

Julkaisematon alkuperäisaineisto

Kaupunginarkisto, Turku (TKA)

– Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1899, 1906.

Julkaistu alkuperäisaineisto

Förteckning över G. R. Snellmans böcker, som kommer att försäljas i Helsingfors

auktionskammare, Nikolaigatan 23 onsdagen den 11 och torsdagen den 12 april 1923.

Huutokauppaluettelo. Digi.kansalliskirjasto.fi. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2016-00010397> [haettu 3.12.2024].

Key-Åberg, Karl: *Af stadsfullmäktige beslutad undersökning af arbetarnes*

bostadsförhållanden i Stockholm. Bihang No 40 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1897. Kommunfullmäktigetrycket 1863–2009, Stockholms stad.

https://sok.stadsarkivet.stockholm.se/Kommuntryck/Visare?filename=KTR0045_001_ps.pdf&documentid=8d78677ea89acec17bb8ae45836bc726#page=1 [haettu 24.2.2025].

https://sok.stadsarkivet.stockholm.se/Kommuntryck/Visare?filename=KTR0045_002_ps.pdf&documentid=8d78677ea89acec17bb8ae45836bc726#page=1 [haettu 24.2.2025].

Lindström, Ludvig: Anton Karsten. *Genom ett sekel*. Toim. P. O. v Törne. Åbo

Underrättelsers förlag, Åbo 1924, 171–180.

Snellman G. R.: *Undersökning af tobaksindustrin i Finland*. Arbetsstatistik I. Helsingfors 1903. <https://www.doria.fi/handle/10024/181113> [haettu 8.2.2025].

Snellman G. R.: *Undersökning af textilindustrin i Finland*. Arbetsstatistik II. Helsingfors 1904. <https://www.doria.fi/handle/10024/181114> [haettu 8.2.2025].

Snellman G. R.: *Tutkimus vähempivaraisten asunto-oloista vuonna 1905 Turun kaupungissa sekä viereisissä Kaarinan ja Maarian pitäjään osissa*. Turun kaupunki, Turku 1906.

Snellman G. R.: *Tutkimus vähävaraisten asunto-oloista vuonna 1909 Tampereen kaupungissa sekä viereisissä Pirkkalan ja Messukylän pitäjään osissa*. Tampereen kaupunki, Tampere 1909.

Steffen, Gustaf F.: *Sociala studier: Försö till belysning af nutidens samhällsutveckling*. Andra häftet, Vår tids samhällsforskning. Hugo Gebers förlag, Stockholm 1905.

<https://runeberg.org/steffsoc/> [haettu 17.1.2025].

Sucksdorff, Vilh.: *Helsingin työväestön asunto-olot. Selonteko työväenasunto-tutkimuksesta vuonna 1900*. Helsingin kaupunki, Helsinki 1904.

Sanomalehdet (Kansalliskirjasto/ Digitaaliset aineistot)

Dagligt Allehanda, 1900.

Nya Pressen, 1899.

Åbo Underrättelser, 1899, 1903–1904, 1906.

Tutkimuskirjallisuus

Aaltonen, Alekski & Sinisalo Fr. E.: *Turun Työväenyhdistys 1887–1937. Muistelmia 50-vuotistaipaleelta*. Turun Työväenyhdistys, Turku 1937.

Aikalaiskirja. Tietosanakirja osakeyhtiö, Helsinki 1920.

Alapuro, Risto & Alestalo Matti: Konkreettinen sosiaalitutkimus. *Suomalaisen sosiologian historia*. Toim. Risto Alapuro, Matti Alestalo & Elina Haavio-Mannila. WSOY, Helsinki 1992, 77–148.

Allard, Erik: Positivismi sosiologiassa ja yhteiskuntatieteissä. *Suomalaisen sosiologian historia*. Toim. Risto Alapuro, Matti Alestalo & Elina Haavio-Mannila. WSOY, Helsinki 1992, 201–240.

Bondestam, Anna: *Arbetet. Sanomalehti 1910-luvun Turussa ja ihmiset sen ympärillä*. Alkuteos: *Arbetet: en tidning i Åbo på 1910-talet och människorna kring den* (1968) Käänt. Jaakko Mäkelä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2022. <https://www.thpts.fi/julkaisut/muut-julkaisut/arbetet-sanomalehti-1910-luvun-turussa-ja-ihmiset-sen-ymparilla/> [haettu 18.1.2025].

DeWalt Kathleen M. & DeWalt Billie R. : *Participant Observation. A Guide for Fieldworkers*. AltaMira Press, Plymouth, UK 2011, 13-30.

Eenilä, Jukka: *Port Arthur. Turkulainen työväenkaupunginosa 1900–1920*. Turun kaupungin Historiallinen museo vuosijulkaisu 1970–1971. Turku 1974.

Haapala, Pertti: *Sosiaalishistoria. Johdatus tutkimukseen*. SHS, Helsinki 1989.

Haavio-Mannila, Elina: Etnologia ja sosiaaliantropologia. *Suomalaisen sosiologian historia*. Toim. Risto Alapuro, Matti Alestalo & Elina Haavio-Mannila. WSOY, Helsinki 1992, 27–75.

- Häkkinen, Antti & Peltola, Jarmo: Suomalaisen ”alaluokan” historiaa: köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000. *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Toim. Antti Häkkinen, Panu Pulma ja Miika Tervonen. Historiallinen Arkisto 120, SKS, Helsinki 2005, 39–94.
- Jaakkola, Jouko: Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. *Armeliaisuus, yhteisöapu ja sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Toim. Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994, 71–161. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6973-8> [haettu 14.10.2024].
- Jutikkala, Eino: *Turun kaupungin historia 1856–1917*. I & II. Turun kaupunki, Turku 1957.
- Kettunen, Pauli: Yhteiskunta. *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen historian käsitehistoria*. Toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere 2003, 167–212.
- Koivisto, Olavi: Kunnalliset vaalitaistelut Turussa ennen suurlakkoa. *Turun Historiallinen Arkisto XIII*. Turun Historiallinen Yhdistys, Turku 1956, 144–171.
- Kuusanmäki, Jussi: Kunnallisen kansanvallan kehitys ja kunnallishallinnon organisaatio 1875–1917. *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. 1870-luvulta autonomian loppuun*. Toim. Päiviö Tommila. Suomen kaupunkiliitto, Helsinki 1983, 51–125.
- Laaksonen, Mikko: *Turun puutalot*. Kustantaja Laaksonen, Helsinki 2016.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko: Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890–1905. *Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Toim. Päiviö Tommila. Sanomalehtien liitto ry, Helsinki 1988, 421–615.
- Markkola, Pirjo: *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 187. SKS, Helsinki 1994. <https://www.doria.fi/handle/10024/170161> [haettu 6.12.2024].
- Ollitervo, Sakari: Filosofinen hermeneutiikka ja kulttuurihistoria. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Cultural history – Kulttuurihistorian seura 10. Kulttuurihistorian seura, Turku 2013, 193–221.
- Perälä, Tauno: *Turun esikaupungit ja niiden aiheuttamat probleemat ensimmäiseen maailmansotaan mennessä*. Väitöskirja. Turun yliopisto, Turku 1951.
- Pipping, Hugo E.: *Ekonomiska Samfundet i Finland 1894–1944*. Ekonomiska Samfundets Tidskrift 61–62, Ekonomiska Samfundet, Helsinki 1944.
- Rossi, Riikka: *Särkyvä arki. Naturalismin juuret suomalaisessa kirjallisuudessa*. *Palmeniasarja* 64. Gaudeamus, Helsinki 2009.

- Saarelainen, Juhana: Konteksti ja kontekstualisoiminen. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Cultural history – Kulttuurihistoria 10. Kulttuurihistorian seura, Turku 2013, 244–268.
- Saarelainen, Juhana: Aatteet ja opit kulttuurihistoriallisina toimijoina: Elias Lönnrotin Kalevala aikakauden oppineen keskustelun tulkitsijana. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Cultural history – Kulttuurihistoria 17. Kulttuurihistorian seura, Turku 2022, 177–191.
- Salmi, Hannu: Kulttuurihistoria merkitysten tutkimuksena. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Cultural history – Kulttuurihistoria 17. k&h, Turun yliopisto, Turku 2022, 37–50.
- Sera-Shriar, Efram: What is armchair anthropology? Observational practices in 19th-century British human sciences. *History of the Human Sciences*, (27) 2/2014, 26–40.
- Sjöberg-Pietarinen Solveig: *Museer ger mening. Friluftsmuseerna Kloosterbacken och Amuri som representationer*. Väitöskirja. Åbo Academi, Turku 2004.
<https://urn.fi/URN:ISBN:951-765-158-9> [haettu 13.11.2024].
- Stenius, Henrik: Kansalainen. *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen historian käsitehistoria*. Toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere 2003, 309–362.
- Stenvall, Kirsti & Holmalahti, Timo: *Tutkimus ja työväenkulttuuri*. Väki voimakas 2. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 1987.
- Swingewood, Alan: *A Short History of Sociological Thought*. Palgrave MacMillan, London 2000.
- Thörn, Kerstin: *En bostad for hemmet. Idéhistoriska studier i bostadsfrågan 1889–1929*. Avhandling. Umeå University, Umeå 1997. <https://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A639738&dswid=-5111> [haettu 24.2.2025].
- Tikka, Marko: Mitä tapahtui? *Kansa Kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905*. Toim. Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas & Marko Tikka. Teos, Helsinki 2008, 7–73.
- Vares, Vesa: Suurlakon häviäjät. *Kansa Kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905*. Toim. Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas & Marko Tikka. Teos, Helsinki 2008, 349–367.
- Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*. Hakusana: Snellman Gustaf Robert. Helsingin yliopisto. <https://ylioppilasmatrikkeli.fi/1853-1899/henkilo.php?id=21171> [haettu 4.1.2025].

Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899. Hakusana: Tollet Gustaf Robert. Helsingin yliopisto.

<https://ylioppilasmatrikkeli.fi/1853-1899/henkilo.php?id=20891> [haettu 1.4.2025].